

חייבים לדבר על זה

כדת משה וישראל

המשמעות הלאומית והערכית
של חוק הנישואין במדינת ישראל

בהוצאת חוטם - יהדות על סדר היום (ע"ר)

ת"ד 11 ניצן מיקוד: 7928700

טל': 073-3904102

דוא"ל: office@chotam.org.il

אתר: www.chotam.org.il

כתיבה: יצחק ואזנה-נצרים

הפקה: ירון חכמון

עריכת תוכן: חיים אקשטיין

עריכת לשון: שרה המר

© כל הזכויות שמורות

כדת משה וישראל

המשמעות הלאומית והערכית
של חוק הנישואין במדינת ישראל

תוכן עניינים

6	בפתח החוברת
7	תקציר
11	פרק ראשון בית, נאמן, בישראל
13	פרק שני תשובות לשאלות נפוצות
24	פרק שלישי נישואי יהודים בישראל - תמונת מצב עכשווית
24	סקירת המצב המשפטי
24	החוק
26	פסיקת בתי הדין הרבניים בנוגע לנישואין אזרחיים
26	ברית הזוגיות
27	פסיקות בתי המשפט והשלכותיהן
29	תרשים: צורות זוגיות בישראל ומעמדן
30	תרשים: ציוני דרך חוקיים ומשפטיים
31	סקירה סטטיסטית
31	קבוצת הרוב - נישואי רבנות
32	נישואין בחוץ לארץ
34	טקסים אלטרנטיביים
35	ידועים בציבור
35	ברית הזוגיות
35	סיכום

בפתח החוברת

חוקי הנישואין והגירושין הקיימים היום במדינת ישראל מהווים נדבך מרכזי בשמירת צביונה כמדינה יהודית, והם שמבטיחים את לכידותו של העם ומניעת קרע בלתי ניתן לאיחוי בין חלקיו.

החוברת שלפניכם נכתבה על רקע אתגרי הנישואין והמשפחה בימינו, ולנוכח קריאות לשנות את המצב החוקי שלפיו בתי הדין הרבניים הם המוסמכים לפסוק בדיני נישואין וגירושין. מטרתה להגיש את עיקרי המידע והנתונים בנושא, ולעמוד על הנימוקים הערכיים והקיומיים המחייבים להשאיר סמכויות אלה בידי בתי הדין הרבניים.

לצורך הכנת החוברת נעזרתי במקורות מתחומים שונים - מאמרי הלכה ופסקי דין רבניים, פרוטוקולים של דיונים בכנסת ובממשלה, פרסומי חוק ומשפט, מחקרים סטטיסטיים ופרסומים של גופים ציבוריים ובעלי דעה שעוסקים בנושא.

הפרק הראשון מציג בקצרה תפיסה עקרונית של הנישואין ביהדות ושל זיקתם לחיי העם והמדינה.

הפרק השני מעלה שורה של שאלות נפוצות בנושא ומשיב עליהן.

הפרק השלישי מורכב משני חלקים; החלק הראשון סוקר את המצב החוקי והמשפטי של הנישואין בישראל. החלק השני מציג סקירה סטטיסטית של צורות הנישואין הנהוגות בקרב האוכלוסייה היהודית במדינת ישראל.

כאן המקום להודות ליועצים ולמסייעים לאורך הדרך:

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א שהקדיש מזמנו היקר לפגישה עימנו ולמענה על שאלות.

הרב עזריאל אריאל, הרב דוד דודקביץ' והרב ציון טויל אשר קראו פרקים מהחוברת והעירו הערות חשובות.

עורכי הדין שלמה אסרף ומשה פולסקי, אשר קראו את הסקירה המשפטית והעירו עליה.

נתנאל אחיטוב שסייע באיתור החומר.

יוני רוטנברג שעבר ביסודיות על הפרק השני ותרם לו רבות.

תודה מיוחדת ל**חיים אקשטיין**, עורך התוכן, על מעורבותו הגדולה בהבהרת הדברים ובגיבוש צורתה הסופית של החוברת.

כולם הקדישו מזמנם וניסיונם כדי לסייע, אולם האחריות על תוכן החוברת היא על הכותב בלבד.

אחרונים חביבים תודה וברכה לצוות **ארגון חותם - המנכ"ל עמיטל בראלי** ומנהל מחלקת ההסברה **ירון חכמון**, על האמון, העצה והעזרה לאורך כל התהליך, ובכלל - על הפעילות הנמרצת והעקבית לחיזוק יהדותה של המדינה והצבת הנושא במרכז סדר היום. ישלח ה' ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

יצחק ואזנה-נצרים

תקציר

החוברת שלפניכם מציגה משנה סדורה על ההכרח בקיום הנישואין והגירושין במדינת ישראל על פי ההלכה היהודית. זהו תנאי הכרחי להבטחת המשכיות הקיום היהודי, למניעת התבוללות, ולמניעת פגיעה בזהותנו הקולקטיבית באופן שיביא ליצירת קרע בעם, כאשר צאצאי קבוצה אחת לא יוכלו להינשא לבני קבוצות אחרות.

הוויכוח על חוק הנישואין והגירושין מתנהל במדינה בערך מיום הקמתה. הוא נוגע בבסיס אישיותו של האדם, בזהותו הלאומית, באופיו של עם ישראל ובייעודו.

משחר הבריאה המושג "אדם" באופן השלם, מתייחס למציאות הזוגית דווקא. "זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם". האיש והאישה יחד הם אדם, השניים הופכים לאחד.

מעבר לרמה האישית והמשפחתית, האדם הוא גם חלק מחברה ומעם, קשור לדורות שהיו ולדורות שיהיו. לכן כל עם וכל ציבור מגדיר מהם נישואין ומהי משפחה, על פי אופיו, ערכיו ומורשתו. אם כך הדבר בכל עם, על אחת כמה וכמה בעם ישראל שלאורך כל הדורות גילה יחס ייחודי כלפי הבית והמשפחה, עד כדי מסירות נפש עבור שלמותם ויציבותם.

הסכנות שבמתן הכרה לנישואין אזרחיים במדינת ישראל

בעם ישראל הלאומיות והדת שלובות זו בזו, וסוגיית הנישואין והגירושין מבטאת חיבור מהותי זה באופן המובהק ביותר. כדי להקל על הצגת עמדתנו, נחלק בין היבט דתי-הלכתי להיבט לאומי, למרות הקושי לשים גבול ביניהם.

היבט לאומי

החקיקה האזרחית אינה מבדילה בין אזרחים על בסיס לאום או דת. לפיכך נישואין אזרחיים יקלו מאוד על נישואי תערובת, ואף יהפכו אותם ללגיטימיים. במקרים שיש ספק אם אחד מבני הזוג יהודי, תפחת המוטיבציה שלו להוכיח את יהדותו, או להיכנס לתהליך של גיור במקרה שהוא אינו יהודי.

מצב זה אף יגביר את תופעת הנישואים הפיקטיביים לצורך התאזרחות, כפי שקורה בארצות המערב, ויביא להלבנת הגירה בלתי חוקית.

תופעות אלה יביאו לפגיעה חמורה בקיומו של רוב יהודי במדינה.

אנו עלולים למצוא את עצמנו מתמודדים עם שיעורי התבוללות הולכים וגדלים.

נוסף על כך, ההכרה בסוג אחד של נישואין אזרחיים תעורר מייד תביעות להכרה בסוגים נוספים של משקי בית שיערערו את דמותה היהודית של המדינה: חד מיניים, פוליגמיה, פוליאמוריה ועוד.

היבט דתי-הלכתי

הנהגת דיני משפחה אזרחיים תוביל להכרה בגירושין ללא סידור גט כדין. זוגות נשואים לפי ההלכה - ייחשבו לגרושים לפי החוק. הדבר ייצור חוסר ודאות בנוגע למעמד האישי של גברים ונשים בישראל, ויביא להתרחבות של תופעת הממזרות.

בתוך שניים או שלושה דורות אנחנו עלולים למצוא את עצמנו בקרע לאומי חסר תקדים, כשחלקים גדולים מעם ישראל לא יוכלו להתחתן אלה עם אלה.

על פי ההלכה היהודית, אם אחד מבני הזוג הוא ממזר, גם ילדיהם והדורות שאחריהם יהיו ממזרים. חוק שלא יכיר בהגדרות ההלכתיות לא יטיל כל מגבלה על נישואין כאלה, וכך התופעה השולית כיום תהפוך לרחבת היקף.

מכיוון שמדובר בסוגיה מורכבת ורבת פנים, ייתכנו תרחישים נוספים על אלה שמנינו וגם סייגים משפטיים שייקבעו אינם יכולים להבטיח דבר. סדרי הנישואין והגירושין על פי ההלכה היהודית מונעים סכנות אלה, לצד היותם ביטוי מרכזי של ערכי החיים הייחודיים שטמונים במסורת ישראל. מנהיגי הציונות מראשיתה הבינו זאת, וכך אף ראשי המדינה ומייסדיה. זו הסיבה להסכמתם להנהיג בישראל נישואין על פי ההלכה היהודית, אף שמבחינת יחסי רוב ומיעוט פוליטיים לא היו חייבים בכך.

זכויות הפרט

כמו כל חוק, גם חוקי הנישואין והגירושין קובעים נורמה שלא מקובלת על הכול באופן שווה. במקרה זה גוברת טובת המדינה וזהותה היהודית על זכות הפרט. יחד עם זאת, לפי המצב המשפטי כיום, גם זוגות שלא נישאו כהלכה היהודית נהנים מזכויות וחובות כמעט כשל זוג נשוי.

מערכה ציבורית

במאבק להכרה בנישואין אזרחיים מעורבים גורמים החותרים לשינוי דמותה של המדינה, ורואים בהכרה זו כלי מרכזי לטשטוש הזהות היהודית הלאומית. מכיוון שזוגות שנישאים באופן אזרחי זוכים למלוא הזכויות, ברור שהמאבק אינו על זכויות הפרט אלא להשגת הכרה ממסדית ככלי לשינוי צביונה של המדינה.

המצב החוקי והמשפטי

עד להקמת המדינה, רק נישואין דתיים הוכרו בארץ באופן רשמי. **לאחר קום המדינה** החליטו מנהיגייה להמשיך מצב זה למען עתיד העם היהודי ולכידותו. לכן הם קבעו בחוק כי רק צורת נישואין אחת תהיה מוכרת במדינת ישראל בין בני זוג יהודים - נישואין לפי ההלכה היהודית. לפיכך **מדינת ישראל אינה מכירה בנישואין אזרחיים**, שהם התקשרות זוגית שלא נעשתה לפי ההלכה היהודית אך קיבלה תוקף מגורם פקידותי רשמי.

בעקבות פסיקות בית המשפט, בני זוג שהתחתנו בנישואין אזרחיים במדינה אחרת והוכרו על-ידיה כנשואים, **זכאים לזכויות (וחובות) כשל זוג נשוי גם בישראל** אף על פי שאין הם מוכרים רשמית כנשואים מבחינת מעמדם האישי. למרות זאת, אם ירצו לפרק את הזוגיות הם יידרשו לפנות אל בית הדין הרבני, מכיוון שלעיתים נדרש גט גם מנישואין כאלה. על פי נתוני המקרה, קובע בית הדין אם יש צורך בגט או שדי בקביעה משפטית שהנישואין בטלים.

זכויות דומות הוענקו על-ידי בית המשפט גם ל**ידועים בציבור**, כלומר בני זוג החיים יחד באופן לא רשמי.

הדגם היחיד של חיים זוגיים שזכה להכרה מלבד הנישואין הדתיים, הוא 'ברית הזוגיות'. עקב הגעתם, מכוח חוק השבות, של עולים רבים שאינם יהודים ומוגדרים 'בני בלי דת', נקבע בחוק שכאשר שני בני הזוג אינם יהודים, הם יוכלו להינשא ביניהם בהליך אזרחי המכונה 'ברית הזוגיות' ולקבל הכרה רשמית כנשואים.

הנתונים הסטטיסטיים

כ-92% מקרב הנישאים בישראל אשר יכולים להינשא על פי ההלכה, אכן עושים זאת. השאר בוחרים בנישואין אזרחיים בחוץ לארץ או בטקסים חילוניים ואחרים.

אחוז גבוה זה מעיד על זיקה מושרשת של אזרחי ישראל לזהותם היהודית ולמורשתם, כמו גם על הצלחתו של חוק הנישואין והגירושין לשמור על הדומיננטיות של דפוס הנישואין ההלכתי בישראל. עם זאת, ראוי להדגיש שבקרב הציבור החילוני, ובפרט בקרב עולי ברית המועצות לשעבר, שיעור הנישואין האזרחיים גבוה יותר.

— ” —
אחוז גבוה זה מעיד על זיקה מושרשת של אזרחי ישראל לזהותם היהודית ולמורשתם, כמו גם על הצלחתו של חוק הנישואין והגירושין לשמור על הדומיננטיות של דפוס הנישואין ההלכתי בישראל

היקף המקרים של 'ידועים בציבור' וחיים זוגיים לא פורמליים

מוערך בכ-5% מכלל הזוגות בארץ. מדובר באחוז גבוה מבעבר, אולם בניגוד למדינות המערב, שבהן זוהי צורת חיים מקובלת לאורך זמן, בישראל היא משמשת בדרך כלל שלב ביניים עד למיסוד הקשר בצורת נישואין. התופעה נפוצה יחסית גם בקרב מבוגרים, במקרים של זוגיות שנייה אחרי התאלמנות או גירושין.

לסיכום

מעמדה של המשפחה בישראל איתן ויציב בהשוואה למדינות העולם. אולם הנתונים מראים כי אין הדבר מובן מאליו, וכי יש להשקיע משאבים ומאמץ בחיזוק מעמד המשפחה וביסוסו. בגוף החוברת דנו גם בשאלות על סמכותה ומעמדה של הרבנות, על חופש הפרט ומעורבות החברה, שאלת הכפייה הדתית, המחויבות לאמנת זכויות האדם, ועל היבטים הלכתיים, חברתיים ופוליטיים.

ארגון חותם

פועל לחיזוק וטיפוח צביונה היהודי של מדינת ישראל.

לשם קידום מטרות אלו, ארגון חותם עוסק בין השאר בבירור סוגיות שעולות על סדר היום הציבורי במדינה.

מחלקת המחקר של הארגון מנתחת ומבררת את הסוגיות מזווית תורנית ומקצועית, תוך שיתוף פעולה עם אנשי מקצוע ותלמידי חכמים.

המחלקה מפיקה חוברות עיון ומחקר, דפי עמדה והמלצות המשמשים כלים אפקטיביים בזירה הפרלמנטרית ובתחומי ההסברה והמשפט.

בית, נאמן, בישראל

מה פשר התופעה האוניברסלית הנקראת "נישואין"? מדוע בכל התרבויות ובכל הדורות נדרש הליך מיוחד לקביעת הקשר בין איש לאישה? מה ההבדל בינו לבין כל התקשרות חוזית בין שני אנשים?

הוויכוח על אודות חוק הנישואין והגירושין מתנהל במדינה בערך מיום הקמתה. אפשר למקד אותו באי-אלו טענות מעשיות ומנהלתיות, אולם לא זה עצם העניין. הנושא עמוק הרבה יותר, ונוגע לבסיס אישיותו של האדם, לזהותו הלאומית, לאופיו של עם ישראל ולייעודו.

מהו טיבו של הקשר הזוגי?

— ” —
**האדם הוא גם חלק
 מחברה ומעם,
 וקשור לדורות שהיו
 ולדורות שיהיו**

הקשר הזוגי נוצר כבר בראשית עולם. משחר הבריאה, המושג "אדם" באופן השלם מתייחס למציאות הזוגית דווקא. לכן "לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו", ואף למעלה מזה: "זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא את שם אדם ביום הבראם". האיש והאישה יחד הם אדם, השניים הופכים לאחד. אין זו הגזמה רומנטית, אלא הגדרה בסיסית של מהות האדם: שני צדדים יש בו, שרק הרכבתם יכולה ליצור שלמות בת קיום והמשכיות. הזוג הנשוי אינו שני יחידים הקשורים בהסכמה חוזית, אלא דבר אחד שלם שהתהווה משני הצדדים הראשוניים. איחוד של ממש.

לכן, אם תופסים את האדם ברצינות, חייבים להתייחס ברצינות גם לזוגיות שלו ולמשפחה שלו. רצינות זו מתבטאת בעומק הקשר, במידת קביעותו ויציבותו, בתודעת ההמשכיות לדורות שהוא נושא עימו, וכפועל יוצא גם בקושי לפרקו ולהתירו, מכיוון שהתרת קשר בין שני צדדי האדם דומה לפירוק הגוף, לחיתוך בבשר החי, לכריתת איבר.

אולם הזוגיות אינה הכול. האדם הוא גם חלק מחברה ומעם, וקשור לדורות שהיו ולדורות שיהיו. אין עם בלי יחידים, אבל יותר מכך - אין עם בלי משפחות בריאות. לכן כל עם וכל ציבור רואה לו חובה וזכות להתערב בהגדרת נישואין ומשפחה על פי אופיו, ערכיו ומורשתו. מכאן נובעות גם כל ההשלכות הציבוריות והחברתיות הקשורות בנושא: האינטרס לחזק את התא המשפחתי, לתמוך בו כלכלית, לסייע לו לתפקד מבחינות שונות ועוד. **כל אלה, יותר משהם מעניקים עזרה לפרט, משמשים השקעה של החברה ביציבותה ובעתידה.** לכן מקובל בעולם שהחברה-המדינה היא הנותנת תוקף להגדרת הנישואין והמשפחה.

אם כן, מה מייחד את המשפחה במורשת הישראלית?

אחד המאפיינים הבולטים של המורשת הישראלית, לאורך כל הדורות, הוא היחס הייחודי לבית ולמשפחה. גדולי הרוח של האומה תיארו את הבית הישראלי כקודש הקודשים. הם כתבו זאת בתקופות שונות, ובמגוון סגנונות וגישות, אולם מכנה משותף אחד לכולם - עמידה בחרדת קודש אל נוכח מושג

הבית והמשפחה, הלכותיו וערכיו, יצירתו וחיזוקו. בניסוחו של הרב קוק: **"המשפחה שלנו היא לנו קדושה בצורה הרבה יותר עמוקה ממה שהיא בכל העולם המודרני"** (מאמרי הראי"ה).

קדושת הבית ביטאה תמיד את שאיפתו של עם ישראל להטמיע את ערכי הנצח בכל אורחות החיים. לחבר שמיים וארץ, ולהביא קדושה נשגבת אל החיים היומיומיים.

שאיפה זו לא הייתה רק נחלתם של אנשי הרוח, אלא של האומה כולה. לאורך ההיסטוריה, בכל התפוצות והקהילות, התגלתה בעמנו

הקפדה יתרה על שלמות הבית ויציבותו, עד כדי מסירות נפש על הערכים וההלכות שכרוכים בכך. אם נכונים היו הדברים במשך אלפיים שנות גלות והישרדות, נכונים הם אף יותר בימינו, בעת שזכינו לקיבוץ גלויות, להתלכדות לאומית ולהקמת המדינה. דווקא כעת גדולה יותר המחויבות לעתיד עמנו ולהגשמת ייעודו.

"...ברוך אתה ה', המקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין"

— ” —
**לאורך ההיסטוריה
התגלתה בעמנו
הקפדה על שלמות
הבית ויציבותו, עד
כדי מסירות נפש**

תשובות לשאלות נפוצות

1. הנישואין הם צעד אישי בחייו של כל אדם. מדוע המדינה צריכה להיות מעורבת בו?

לצד הממד הפרטי שלו, מעשה הנישואין חורג מהמעגל האישי ומשפיע גם על אופי החברה כולה ועל עתידה. לכן הגדרת בני זוג כנשואים איננה שאלה פרטית הנוגעת אליהם בלבד, אלא היא תלויה בהכרה של החברה בתוקף הנישואין. הביטוי הפוליטי של החברה הוא המדינה.

— ” —
לצד הממד הפרטי שלו, מעשה הנישואין חורג מהמעגל האישי ומשפיע גם על אופי החברה כולה ועל עתידה

הלאום הוא סך המשפחות המרכיבות אותו. המשכיות החברה וזהותה מתהוות בתוך היחידות המשפחתיות, כפי שבא לידי ביטוי אפילו בהיבטים טכניים כמו משקי בית, משכנתא, ירושות, אפוטרופסות ועוד. לכן טבעי שהחברה היא שתקבע מה ייקרא נישואין. נכון, ייתכן שהקביעה של החברה לא תהיה תואמת להשקפתו האישית של כל פרט - בדיוק כפי שעוד חוקים רבים במדינה אינם קולעים לטעמו האישי של כל אחד.

יסוד זה אינו קשור לישראל וליהדות דווקא; הוא חוצה עמים ותרבויות במשך דורות רבים.¹ גם במדינות שבהן נוהגים נישואין אזרחיים, הם כפופים לקריטריונים שהחברה קבעה, נעשים בפני בא כוחו של הציבור ותלויים באישורו. גם בהן ברורה הזיקה בין הנישואין הפרטיים לחברה כולה ולעתידה.

2. מדוע מדינת ישראל בוחרת דווקא בנישואין דתיים?

בניגוד לעמים אחרים, בעם ישראל קיים קשר מהותי בין הלאום לבין הדת ושניהם יחד מרכיבים את הזהות היהודית היקרה כל כך לאזרחי המדינה. מדינת ישראל, שהוקמה עבור העם היהודי, נועדה לבצר ולטפח את הזהות הזו וזה הצידוק לקיומה. הזהות היהודית, על שני מרכיביה, היא הגורם המלכד אותנו, היא הענף שעליו כולנו יושבים, והתעלמות מאחד ממרכיביו - הלאום או הדת - עלולה לגרום לכריתתו.² לזהות זו יש שורשים עמוקים, אך אין היא מתקיימת מאליה. קיומה מותנה בפרטים רבים - רוחניים ומעשיים, היסטוריים, תרבותיים ומשפטיים-הלכתיים - שאותם יש לשמור ולטפח. מדינת ישראל מחויבת לזה בדיוק כשם שהיא מחויבת להבטחת העתיד הפיזי והביטחוני של העם. זהו אינטרס קיומי מובהק שיכול להתממש רק על בסיס רציפות הדורות ומורשתם.

1 הרב נפתלי בר-אילן, 'משטר ומדינה בישראל' כרך ג עמ' 897 - 898, הוצאת אריאל, ירושלים תשס"ז - 2007.
2 מורכבות זו באה לביטוי גם בהתמודדויות בזירה המדינית ובזירות אחרות. כך, למשל, בנוגע לתביעת העם היהודי לזכות על הארץ אף שרובו נעדר ממנה דורות רבים, כך בנוגע לפתיחת שערי המדינה לכל יהודי בעולם באופן שאין לו אח ורע בעמים אחרים, וכך גם בתחומים נוספים.

המשפחה היא התא הגרעיני של החברה והעם, ולכן על חוקיה וגדריה להיות נאמנים למורשתו של העם,

— ” —
הזהות היהודית היא הגורם
המלכד אותנו, היא הענף
שעליו כולנו יושבים,
והתעלמות מאחד ממרכיביו
- הלאום או הדת - עלולה
לגרום לכריתתו

כפי שנוסחה בתורת ישראל ובהלכה היהודית. אמת, בימינו המסורת ההלכתית אינה מתימרת להכתיב לכל אדם את התנהגותו בתחומי הפרטי, אולם בתחומים המעצבים את האופי הציבורי שלנו, ובראשם תחום הנישואין והמשפחה - הדבר הכרחי.

לכל אדם שזהותו היהודית והמשכיותה חשובות לו, ברור שיש לכך משמעות מחייבת בתחומים שונים - שירות צבאי, תשלום מיסים וכדומה. באותה מידה, ואולי אף במידה רבה יותר, יש לכך משמעות מחייבת גם בתחום הנישואין והמשפחה.

3. אבל מדוע נחשבים נישואין אזרחיים לפגיעה בזהות שלנו? האם הם פוגעים בחיים שלנו כיהודים?

בהחלט. הנהגתם של נישואין אזרחיים בחוק תבטל את הפיקוח ההלכתי על תחום הנישואין והגירושין. כתוצאה מכך רבים יתחתנו שלא על פי ההלכה היהודית, ומכאן הדרך קצרה למבול של בעיות הלכתיות חמורות ובלתי הפיכות. **בראש הבעיות: התבוללות, כלומר איום על המשכיות העם היהודי, ולאחריה - בעיית הריבוי של פסולי חיתון, שגם ימנע נישואין בין קבוצות באוכלוסייה עקב חשש ממזרות.**

נפתח בבעיית התבוללות. החקיקה האזרחית אינה מבדילה בין אזרחים על בסיס לאום או דת. לכן היא תאפשר נישואי תערובת ללא כל הסתייגות ותקל מאד על ביצועם. באופן טבעי, שינוי החוק ייתן לגיטימציה להתבוללות שקיימת היום במינונים נמוכים ויביא להתרחבות התופעה.

כחלק מבעיה זו, יתרבו מקרי הנישואין הפיקטיביים בין עברייני הגירה לאזרחי ישראל לצורך השגת אזרחות ישראלית,³ בדומה למציאות השכיחה בארצות המערב.⁴ היקף התופעה המשוער בארץ, עומד כיום על מאות מקרים בשנה,⁵ שינוי החוק יתגמל את המסתננים על פשעם ויביא רבים אחרים בעקבותיהם, דבר שיתרום לפגיעה ברוב היהודי במדינה.

הנורמה החדשה תעורר בעיה קשה גם במקרים שיש ספק אם אחד מבני הזוג יהודי: היא תפחית את המוטיבציה שלו להוכיח את יהדותו, או להיכנס לתהליך של גיור במקרה שהוא אינו יהודי.⁶ ללא פיקוח והסדרה, **אנו עלולים למצוא את עצמנו מתמודדים עם שיעורי התבוללות הולכים וגדלים, שיכפילו את עצמם בכל דור.** אם ענייני הנישואין והגירושין לא ינוהלו לפי ההלכה, תיווצר מציאות אבסורדית: מדינת היהודים, שקמה כדי להבטיח את עתיד האומה, תייבא מהגולה את הבעיה המרכזית שמאיימת על עתיד הקהילות שם.

3 כיום, בשל חוקי הנישואין, נדרש לשם כך תהליך מורכב וארוך והתוצאה לא מובטחת. עו"ד בר נבון/ 'הקשיים שמערים משרד הפנים על בני זוג לא יהודים של ישראלים', כלכליסט 27/11/2012.

4 תמר ברס/הדרך אל הדרכון האמריקאי עוברת בשברון לב, 'הארץ' 17/10/2015. ראו באתר רשות ההגירה של ארה"ב דיווח על שחיתות ורמאויות בהקשר זה: 1948. JM | 8 USC 1546 And 18 USC 1325(c) Marriage Fraud -- The United States Department of Justice Archives 1948- Marriage Fraud - 8 USC

5 'משרד הפנים עוקב אחר מבקשי אזרחות (70% מעברייני הגירה שנישאו לישראליות הם נישואים פיקטיביים), מעריב 12/08/2008 'תמורת 40,000 דולרים: תופעת הנישואים הפיקטיביים בישראל מתגברת' אתר חדשות 13, 25/12/2018

6 הבעיה הזו מקבלת גוונים חריפים אף יותר על רקע גלי העלייה ממדינות ברית המועצות לשעבר. יש בין העולים גם אחוז לא מבוטל של זכאי חוק השבות שאינם יהודים או שיהדותם מוטלת בספק. ראוי לציין שככל שחולפות השנים נעשית הוכחת היהדות קשה יותר, כי עדים ומסמכים מדורות קודמים נעשים קשים יותר להשגה ולתיעוד. בן הדור הבא שירצה להוכיח את יהדותו יתקשה לעשות זאת יותר מהוריו הנדרשים לכך היום.

בעיה שנייה שצפויה להתעצם היא בעיית פסולי החיתון, ובפרט הממזרים. על פי ההלכה היהודית, די בכך שאחד מבני הזוג הוא ממזר כדי לגרום לכך שילדיהם והדורות שאחריהם יהיו ממזרים גם הם. חוק חדש

שאינו מכיר בהגדרות ההלכתיות בוודאי לא יטיל כל מגבלה על נישואין כאלה, וכך התופעה השולית כיום תהפוך לרחבת היקף. בתוך שניים או שלושה דורות אנחנו עלולים למצוא את עצמנו במשבר לאומי: חלקים גדולים מעם ישראל לא יוכלו להתחתן אלה עם אלה. **כך שינוי החוק יבוא על חשבון הילדים והנכדים שלנו, ועל חשבון עתידה של הלכידות הלאומית.**

הבעיה הזו עלולה להחריף עוד יותר, כאשר מדינת ישראל תכיר בגירושין ללא סידור גט על פי ההלכה היהודית. זוגות שנחשבים לנשואים לפי ההלכה - ייחשבו לגרושים לפי החוק.⁷ המציאות החדשה תיצור חוסר ודאות בנוגע למעמד האישי של גברים ונשים בישראל, וגם היא עלולה להביא להתרחבות של תופעת הממזרות, וכן למציאות הכואבת של הימנעות מנישואין בין חלקים שונים בעם.

במציאות החברתית הדינמית שבה אנו מצויים, במיוחד לנוכח הגורמים המגמתיים שפועלים במרץ לשינוי אופייה של המדינה והפיכתה למדינת כל אזרחיה, קשה להעלות על הדעת את כל התרחישים הבעייתיים

שעלולים להיווצר כתוצאה מהכרה בנישואין שאינם על פי ההלכה היהודית, ואת היקף הנזק שלהם לדורות הבאים. אולם לפחות נזק אחד אפשר לצפות בוודאות כבר כעת: **מהלך כזה ייצור בהכרח חומות גבוהות שיפרידו בין חלקי העם ויקשו מאוד על נישואין ביניהם.** התוצאה תהיה נתק גובר בין הקבוצות השונות בעם, עד כדי התפוררות הלכידות הלאומית. בהשוואה לנתק המסוכן הזה, כל המתחים על רקע אמוני או מנטלי שאנו מכירים היום - הם באמת משחק ילדים.

ממשלות ישראל לדורותיהן הבינו זאת היטב, ולכן, מתוך תחושת אחריות היסטורית, שימרו את החוק הנוכחי. היטיב להסביר זאת דוד בן-גוריון: **"קיבלנו חוק זה כדי לא להביא לקרע בעם ישראל, שיהודי דתי לא יוכל להתחתן עם בת של יהודי לא דתי. קיבלנו זאת באהבה. לא עשינו בזה טובה לדתיים, אלא עשינו מה שמוטל על מנהיגי העם היהודי".**⁸ תפיסה זו הנחתה את מנהיגי הציונות מראשיתה, והיא שאפשרה את הקמת הבית הלאומי על אף המחלוקות האידיאולוגיות הגדולות.⁹ אם תקום ממשלה שתחליט חלילה לנפץ את האיזון הקיים, זו תהיה בכייה לדורות.

7 הבעיה תיווצר לא רק אצל זוגות שנישאו כדת משה וישראל, אלא גם אצל זוגות שנישאו בנישואים אזרחיים, כי במצבים מסוימים גם הם נחשבים לנשואים לפי ההלכה.

8 פרוטוקול ישיבת הממשלה ס' שי"ג, כ"ב בתמוז תשי"ג, 05/07/1953. בזאת ביקש בן גוריון להסביר מדוע תמך בחוק הנישואין והגירושין, אך התנגד לחקיקה דתית דוגמת חוק איסור גידול חזירים בארץ. תודתי לפרופ' אביעד הכהן על איתור מקור הדברים.

9 עינת רמון, 'חילוני בביתך, ממלכתי בצאתך', 'השילוח', כסלו תשע"ז 2017.

— ” —

אם ענייני הנישואין והגירושין לא ינוהלו לפי ההלכה, תיווצר מציאות אבסורדית: מדינת היהודים, שקמה כדי להבטיח את עתיד האומה, תייבא מהגולה את הבעיה המרכזית שמאיימת על עתיד הקהילות שם

— ” —

בתוך שניים או שלושה דורות אנחנו עשויים למצוא את עצמנו במשבר לאומי: חלקים גדולים מעם ישראל לא יוכלו להתחתן אלה עם אלה.

4. על אילו עוד תחומים תשפיע ההכרה בנישואין אזרחיים?

הכרה בנישואין אזרחיים תגרוור בשם הצדק, דרישות להכרה בצורות התקשרות נוספות כגון זוגות חד-מיניים, האוכלוסיה הבדואית תעלה דרישה להכיר בפוליגמיה, אחרים ידרשו להכיר בפוליאמוריה, כלומר קבוצות אנשים החיים יחד ומגדירים עצמם נשואים זה לזה, תופעה שזכתה להכרה או ללגיטימיות במדינות אחדות.¹⁰ לכל אלה מחיר חברתי גבוה והשלכות חמורות על צביון החברה וציבותה¹¹.

5. אם תחום הנישואין יעבור מבית הדין הרבני לסמכות בית המשפט - האם אי אפשר לסמוך עליו שימנע את הבעיות?

חשוב לדעת שגם כיום, כאשר החוק מסמיך את בתי הדין כאוטוריטה לענייני נישואין וגירושין, קיים 'מירוץ סמכויות' בין מערכת המשפט לבין בתי הדין הרבניים, ולאורך השנים מצמצם בית המשפט את סמכות בתי הדין, כפי שיתואר בפרק הבא.¹² כל עוד ההתגוששות מתנהלת סביב דיני ממונות - ייתכנו פתרונות שונים; אך ברגע שייפתח הפתח החוקי לנגוס בסמכויות בית הדין גם בתחום המעמד האישי, אפילו אם ייקבעו בחוק תיקונים שמטרתם לשמור על ההגדרות ההלכתיות - חזקה על בית המשפט שיחליש את כוחו של בית הדין ככל האפשר, ויפרש באופן המצמצם ביותר את הסעיפים שישמרו על ההלכה, כפי שהוא עושה כבר כיום.

6. הדת היא עניינו של הפרט, מניין לחברה הזכות לכפות את חוקי הדת על מי שאינו מקבל אותם?

ברובד המעשי אין כיום שום כפייה על הפרט, והוא יכול לחיות עם מי שירצה ובאיזה אופן שירצה. יתרה מזו, בעקבות פסיקות בתי המשפט לאורך השנים, הוא גם יהיה זכאי לרוב מוחלט של הזכויות שמעניקה המדינה לזוגות שנישאו כחוק, כמצויין בפרק השלישי. חוק הנישואין והגירושין, לעומת זאת, עוסק במתן הכרה ציבורית למעשה הנישואין. זה כבר עניין שנוגע לזהותה של המדינה, ולכן היא זו שקובעת את הקריטריונים שמגדירים את מצבם המשפחתי של אזרחיה. בנקודה זו, זכותה ואף חובתה של המדינה

לשמור על הזהות היהודית שלה, שבאה לידי ביטוי בנישואין וגירושין על פי מסורת ישראל.

חשוב לציין שלמדינה, בתור מדינתו של העם היהודי, יש אחריות כלפי העם לדורותיו. מעשה הנישואין איננו רק אקט דתי-פולחני נקודתי, אלא שימור ההמשכיות היהודית על כל משמעויותיה. האדם הפרטי אינו יכול לנתק את עצמו מהשרשרת, ואינו יכול להתעלם מההשלכות של מעשיו לדורות הבאים. עליו להבין ששאלת ההשתייכות לעם היהודי חורגת מתחום החלטתו האישית והיא נוגעת לכל החברה והאומה, כולל סבא שלו שכבר נפטר ונכדו שעדיין לא נולד.¹³

— ” —
למדינה, בתור מדינתו של העם היהודי, יש אחריות כלפי העם לדורותיו. מעשה הנישואין איננו רק אקט דתי-פולחני נקודתי, אלא שימור ההמשכיות היהודית על כל משמעויותיה

<https://www.brusselsjournal.com/node/301> 10

11 לתיאור התהליך וסכנותיו ראו עינת רמון, 'על השמרנות להציל את הפמיניזם מעצמו', השילוח אייר תשע"ט 2019.

12 להרחבה: ש' מירון, כרסום חמור במעמד של בתי הדין. בתוך: סנהדרין, כתב עת לחשיבה משפטית יוצרת. ג' אדרי, מירון הסמכויות שבין בימ"ש לענייני משפחה לבין בית הדין הרבני; אתר פסקדין.

13 ביטוי המיוחס ליצחק טבנקין, אם כי בהקשר שונה.

החובה הקדומה להמשיך את שרשרת הדורות היא אחריות כבדה, שספק אם אנו יכולים בכלל לתפוס את מלוא היקפה. מכוחה יש מקום לדרוש מכל פרט לאפשר את רציפות השרשרת היהודית, גם כשזה לא מתיישב באופן מדויק עם השקפתו האישית.

7. האם יש בכלל ערך הלכתי לחופה וקידושין שעושה חתן שאינו מאמין במה שהוא אומר? איזו משמעות יש לברכות שלו, או להצהרה על קידושין כדת משה וישראל?

אמירת החתן תחת החופה "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל" משמשת הסכמה מצידו לכל מה שכלול בדיני ההלכה ובמנהגי ישראל, גם אם איננו בקי בפרטיהם. האמירה הברורה והמפורשת שלו, שלפיה הוא מעוניין למסד את הקשר עם בת זוגו על פי ההלכה היהודית, חזקה יותר מכל ספקולציה או מחשבה שאנחנו עשויים לשטול במוחו. אין בניחושים והערכות כדי לבטל אמירה מודעת וברורה בפני עדים.

יתרה מזאת, עצם הצעד של רישום לנישואין ברבנות וקיום חתונה יהודית מצביע, יותר מכל דבר אחר, על רצון ונכונות לשמר את רציפות האומה בדרך זו. החלטה זו כוללת בתוכה את כל המשמעויות ההלכתיות של הנישואין, ואולי משקפת גם רצון עמוק לתת חותם של קדושה לטקס כריתת הברית בין בני הזוג.

8. מה הטעם בחוק שממילא אפשר לעקוף אותו ולהתחתן בקפריסין?

אכן, יש אפשרות לעקוף את החוק בדרכים עקלקלות, אבל אין זה משנה את העובדה שדרך המלך היא נישואין כדת משה וישראל באמצעות הרבנות. לכן לא מפתיע לגלות שרוב מוחלט של הזוגות הנישאים (יותר מ-90%) עושה זאת דרך הרבנות (ראו סקירה בפרק הבא). המציאות של אנשים המערימים על החוק אינה פוגעת בתוקפו, כמו שמציאות של עברייני מס אינה מבטלת את הצורך וההצדקה של חוקי המס.

— ” —
שינוי החוק ייתן לגיטימציה לאפשרות האחרת ויצור סחף של נישואין אזרחיים, שימוט את הקרקע תחת האפשרות לקיים חיים משותפים ונטולי מחיצות בתוכנו פנימה

תפקידו של החוק הוא לסמן לרבים את החזון שלאורו צועדת המדינה, את צביונה ואת המסגרת שבה הדברים מתנהלים. בהקשר הספציפי של חוק הנישואין והגירושין, מייצר החוק מסגרת שבה יוכלו להתקיים חיינו המשותפים כעם. זהו צורך אלמנטרי, וכנראה זו הסיבה שבגללה רוב מוחלט מקרב הזוגות הנישאים מציית לו. שינוי החוק, לעומת זאת, ייתן לגיטימציה לאפשרות האחרת ויצור סחף של נישואין אזרחיים, שיביא לפירוק המסגרת הזו, וישמוט את הקרקע תחת האפשרות לקיים חיים משותפים ונטולי מחיצות בתוכנו פנימה.

יש להוסיף כי במקרה שהחוק ישונה, תהיה זו קריאת עידוד לגופים גדולים ועתירי ממון הפועלים לטשטוש זהותה היהודית של המדינה, להירתם במרץ כדי לשווק את הנישואין שלא כדת משה וישראל לציבור הרחב באריזות שונות. כבר היום הם משקיעים בכך משאבים רבים, אלא שחוק נישואין וגירושין עומד כנגדם. אם מחסום החוק ייפול, סביר להניח שמאמצי השכנוע והדחיפה של אותם ארגונים יגברו, והם יצליחו להשפיע גם על זוגות שמעצמם מעדיפים להתחתן לפי מסורת ישראל.

9. בישראל מאות אלפי מנועי חיתון. האם מדינה דמוקרטית יכולה לנקוט אפליה כזו כלפי אזרחיה?

אכן יש מנועי חיתון רבים, אך מעטים מביניהם יהודים. בנוגע לאזרחים שאינם יהודים, אין כל מניעה הלכתית להכיר בנישואין אזרחיים ביניהם. בהסכמת הרב הראשי התקבל בכנסת חוק 'ברית הזוגיות לחסרי דת' (התש"ע, 2010), המיועד למקרים שבהם שני בני הזוג אינם יהודים וחסרי דת, ומכיר בהתקשרות ביניהם כזוגיות רשמית לכל דבר ועניין.¹⁴

10. הזכות להינשא מעוגנת בהצהרת זכויות האדם של האו"ם ובאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, ומחייבת גם את מדינת ישראל החתומה עליה. האם הפגיעה בחופש הנישואין אינה מפרה את מחויבותנו?

בעת אשרור האמנה הוסיפה ממשלת ישראל כמה הסתייגויות בתחומים שונים, בהתאם לאופייה של המדינה ולמצבה.¹⁵ בין היתר היא סייגה: "דיני מעמד אישי כפופים בישראל לדין הדתי של הצדדים הנוגעים לדבר. במידה וחוק כזה אינו עולה בקנה אחד עם התחייבויותיה לפי האמנה, ישראל שומרת לעצמה את הזכות להחיל את החוק."¹⁶

ההערה הפורמלית הזאת איננה רק דקדוק משפטי, היא תואמת ליחס העקרוני הראוי לאמות המידה המוסריות שרווחות בעולם. ערכי הדמוקרטיה אכן הביאו ברכה לעולם, אך הם גררו גם לא מעט נזק, ולכן יש לקבל אותם באופן שקול ומבוקר. אנו עשויים להסכים עם חלק מהם, אך אין הם ערכים מקודשים המחייבים בכל מצב. כיהודים אנו מחויבים בראש ובראשונה לברית ה' עימנו, יחד עם הייעוד והחזון שהותוו לנו.

אין פירוש הדבר התבדלות ואטימות כלפי המתרחש בחברה הישראלית ובעולם כולו. תורת ישראל נותנת מקום גם למוסכמות חברתיות ושלטוניות, אולם המדד לקבוע מה לקבל ומה להרחיק נשאר תמיד מידת ההתאמה לתורה ולדרכה.

לענייננו, מכיוון שלפי תורת ישראל זוגיות יהודית מבוססת רק על נישואין כדת משה וישראל, אין כל לגיטימציה ליצירת זוגיות על בסיס אחר, גם אם הדבר מקובל אצל שאר העמים.

— ” —
ערכי הדמוקרטיה אכן הביאו ברכה לעולם, אך הם גררו גם לא מעט נזק, ולכן יש לקבל אותם באופן שקול ומבוקר. אנו עשויים להסכים עם חלק מהם, אך אין הם ערכים מקודשים המחייבים בכל מצב

14 אין עניינה של חוברת זו לעסוק במדיניות ההגירה והקליטה של מדינת ישראל, אך אין ספק שהיא מעוררת שאלות קשות בעלות השלכה על זהותה היהודית של המדינה. יש לבחון באומץ אם לא הגיעה העת להכניס בחוק השבות שינויים שיתאימו לכוננתו המקורית ולהבטחת זהותה של המדינה.
15 למשל, ישראל סייגה את מחויבותה גם בנוגע לסעיפים המגבילים שימוש בכוח לצורכי ביטחון: כתבי אמנה 1040 כרך 31 – 'אמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות'. רשומות, אייר תשנ"ג, מאי 1993, עמ' 294.
16 שם עמ' 295. הרב נפתלי בר-אילן, 'משטר ומדינה בישראל' כרך ג עמ' 898, הערה 40.

11. ריכוז תחום הנישואין בידי הרבנות הראשית מקשה על לא מעט זוגות. מדוע הסמכות חייבת להיות בידי הרבנות?

ברובד הבסיסי, מבחינת המנהל התקין והאחריות הציבורית, טבעי שהמדינה תיקח לידיה סמכויות בנושאים הרי גורל כמו זה. כשמדובר בסוגיות כמו המעמד האישי והתא המשפחתי, יש צורך שהסמכות והאחריות על ניהולן תהיינה בידי גורם ציבורי המוסמך לזה, שימנע מציאות של אנרכיה שבה גופים פרטיים יפעלו בחוסר סדר ואחריות וללא הידע הדרוש והמבט הכולל. לא במקרה המסמכים המשמעותיים ביותר להוכחת יהדותו של אדם הינם מסמכי הנישואין של אבות משפחתו, זו הדרך המרכזית לוודא את שייכות היחיד לרציפות הלאומית.

אך ישנו גם הרובד המהותי יותר, הנוגע למשמעות התקופה המיוחדת שבה אנו חיים. לאורך הגלות, מכורח הנסיבות, התנהלו חיי היהודים במסגרות קהילתיות מצומצמות. בהיעדר מנגנון חברתי-ציבורי המייצג את העם כולו, כל מסגרת הקימה לעצמה מנגנון משלה לקיום ותייעוד נישואין. מציאות זו השתנתה עם כינונה של מדינת ישראל. מקהילות פזורות שגורלן נתון בידי זרים, התקבצנו למדינה ריבונית שמשמשת מוקד לחיי העם כולו ופועלת להבטחת עתידו. הדבר נכון בנוגע לתחומים החיוניים לכינונה של מדינה,

— ” —
מבחינת המנהל התקין
והאחריות הציבורית,
טבעי שהמדינה תיקח
לידיה סמכויות בנושאים
הרי גורל כמו זה

כמו ביטחון, כלכלה, חוק ומשפט, תשתיות, בריאות ותעשייה, אך לא פחות מכך בנוגע לשמירת זהותו ורציפותו של העם - המטרה שלשמה הוקמה המדינה. ענייני הנישואין והמעמד האישי הם הנדבך המרכזי בהשגת מטרה זו, ולכן הכרחי שמדינת ישראל תיטול לידיה את הסמכות למתן הכרה ותוקף לנישואין. כך אכן עשתה, כאשר חוקקה בכנסת את החוק המסמיך את הרבנות הראשית כאוטוריטה בכל השייך להגדרת המעמד האישי,¹⁷ באופן שיבטיח את המשכיות הזהות היהודית.

מטבע הדברים, יש לעיתים מחלוקות בין חכמי התורה בהלכה ובדרכי ההנהגה, ואף בנושא מדיניות רישום הנישואין יש דעת מיעוט של תלמידי חכמים שסבורים אחרת.¹⁸ אפשר וצריך לדון ולהתווכח בנושא, אבל הכרחי שתהיה גם דרך להכריע בדברים באופן מחייב על פי מסורת ההלכה, ולא תהיה התורה נעשית כשתי תורות. הרבנות הראשית היא הגורם המוסמך לזה.

12. ומה בנוגע לטענה שהרבנות ובתי הדין מתנהלים בצורה לא תקינה, יוצרים סחבת ואף נוהגים בחוסר כבוד כלפי הנזקקים לשירותיהם?

רוב הביקורת הבוטה כלפי הרבנות ובתי הדין נובעת ממניעים של התנגדות אידיאולוגית. לעיתים ההתנגדות מופנית כלפי המוסדות, ולעיתים זו התנגדות להלכה עצמה כפי שבאה במסורת הדורות, מתוך רצון לערוך בה שינויים על פי רוח התקופה. ביקורת כזאת יש לדחות בשתי ידיים, גם כאשר היא רוכבת על גבי מצוקות אמיתיות ונוגעות ללב. גם במקומות שהערות מוצדקות, הבלטתן מוגזמת ומכלילה, ונועדה בעיקר למטרות תעמולה. יתרה מזו, כיום, לאחר ששונו התקנות וכל זוג יכול לבחור היכן הוא רוצה להירשם לנישואין ומי הרב שיחתן אותו, תלונות אלה מאבדות את תוקפן.

17 חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) התשי"ג 1953.

18 ראו הרב אליהו בקשי-דורון זצ"ל, תחומין כרך כה, אלון שבות תשס"ה. עמ' 99-106.

אין ספק שיש מה לשפר ולייעל, כמו בכל תחום מתחומי השירות הציבורי, ואכן נעשים צעדים משמעותיים בנושא. נציין שבמדד שביעות הרצון מהשירות הציבורי במדינת ישראל, שירותי הדת נהנים מדירוג גבוה, ולעיתים גבוה ביותר, ביחס לכלל שירותי הממשלה.¹⁹ גם בתי הדין הרבניים, על פי סיכום הפעילות לשנת 2019, מתגלים כיעילים הרבה יותר ממערכת המשפט האזרחית וכמי שנמצאים במגמת התייעלות מתמשכת.²⁰ למשל, הרחבת סמכות בתי הדין בתחום הטיפול בסרבנות גט, צמצמה משמעותית את התופעה.²¹ משך הטיפול הממוצע בתיקי גירושין ללא הסכמה עומד על תשעה חודשים, לעומת שנים אחדות במדינות שבהן ההליך הוא אזרחי.²²

13. רבים מהמתחננים ברבנות אינם נזהרים אחר כך בניאוף, או שהם נפרדים ועוברים לחיות עם בן זוג אחר מבלי להמתין לקבלת גט כדין. מבחינה זו, העובדה שהם נשואים מכשילה אותם הלכתית. מדוע לא לאשר נישואין אזרחיים שאינם תופסים הלכתית, וגם אינם מצריכים גט?

— ״ —
בתי הדין הרבניים, על פי סיכום הפעילות לשנת 2019, מתגלים כיעילים הרבה יותר ממערכת המשפט האזרחית וכמי שנמצאים במגמת התייעלות מתמשכת

ראשית, יש לשמור על כבודם של ישראל, ועל אף הציניות האופנתית לא למהר ולהוציא על הרבים שם רע של חוטאים ומנאפים. מעבר לזה, צריך להביט על המציאות מהכיוון הפוך: אל מול אלה שאינם נזהרים, עומדים רבים פי כמה שהחשש ממזרות הוא זה שמונע מהם לזלזל בהלכות. עם כל זאת, על אף החשש, המקרים שבהם מתקיימים כל התנאים הנדרשים כדי להכריז בפועל על ילד כממזר נדירים למדי כיום.

ההנחה שנישואין אזרחיים יפתרו את הבעיה אינה נכונה. אומנם מרבית הפוסקים בימינו אינם מחייבים גט לצורך התרת נישואין אזרחיים, אולם ישנו מיעוט חשוב (החזון-איש, צפנת-פענח, הרב

י"א הנקין ועוד) שאינו סבור כך, ולדעתו גם נישואין אזרחיים טעונים נתינת גט, וכל עוד לא נעשה הדבר הילדים מאיש אחר הם ממזרים.²³ בתי הדין הרבניים בארץ מתחשבים בדעה זו ודורשים 'גט לחומרא', ורק אם הדבר נמנע ויש חשש עיגון, הם מתירים את הנישואין בלא גט. אם כך, נישואין אזרחיים אינם מונעים חשש, וכל מקרה מצריך בדיקה לגופו בהתאם לנסיבות המיוחדות לו (עוד על כך בפרק הבא).

מלבד החשבון ההלכתי, קיימת כאן גם נקודה ערכית ומוסרית. שימוש בנישואין אזרחיים כפתרון לבעיית המזרות הוא עיוות, מפני שהוא משמש בריחה מהדרך שהיהדות מתווה לקיום חיים משותפים. גם אם מבחינה טכנית ניצלנו מבעיה משנית של מזרות, את הסוגיה המרכזית - סידור חיי המשפחה על פי המסורת היהודית - הפקרנו. נישואין אזרחיים הם הבעיה, ולכן ודאי לא יוכלו להיות חלק מהפתרון.

19 משרד ראש הממשלה, מדידת איכות השירות הממשלתי לציבור, דו"ח מסכם לשנת 2018, עמ' 57.

20 הנהלת בתי הדין הרבניים, סיכום שנת 2019.

21 יואב מזא"ה, דוד ברלינר, 'מסרבים', אבל הרבה פחות: סרבנות גט במאה ה-21, השילוח גיליון 20, תמוז תש"ף. עמ' 95 - 100.

22 שם, עמ' 102.

23 יש פוסקים נוספים שסוברים כך בחלק מהמקרים, כמפורט בפסק הדין בתיק 1236611/1, בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה.

שימוש בנישואין אזרחיים
כפתרון לבעיית הממזרות הוא
עיוות, מפני שהוא משמש
בריחה מהדרך שהיהדות
מתווה לקיום חיים משותפים

יש בהם יצירת קשר זוגי פסול ולא מחייב, המוגדר בהלכה כ'בעילת זנות'. ייתכן שבמתן לגיטימציה זו צמצמנו את החשש לממזרים, אבל תרמנו לחיזוק הנורמה של חיי זוגיות באופן קבוע ומתמשך ללא חופה וקידושין.

במבט כולל יותר, הנזק שגלום בפתרון הנישואין האזרחיים הרסני מבחינה תפיסתית. **ההלכה היהודית איננה מערכת מכנית הרובצת עלינו כעול מעיק ונטול משמעות, אלא ביטוי של ערכים העומדים ביסוד חיינו.** אימוץ נורמה של

נישואין אזרחיים מתייחס להלכה באופן ההפוך - במקום להקשיב לערכים שאליהם היא מכוונת, הוא מחפש דרך להערים עליה ולהיפטר מהמאמצים הכרוכים בה.²⁴

14. החקיקה הדתית רק מרחיקה מהיהדות. את יום הכיפורים וברית המילה, למשל, כולם מקיימים אף על פי שאין חוק שמחייב זאת, ואולי דווקא בשל כך. אולי גם ביטול חוק הנישואין יקרב אנשים לנישואין כהלכה?

אין ביסוס לטענה שהיעדר חוק הוא הגורם לאנשים לקיים את יום הכיפורים ואת ברית המילה. ניתן גם לתת דוגמאות הפוכות - אין חוק שאוסר נסיעה בשבת, למשל, ולמרבה הצער רבים מאוד עושים זאת.

העובדה שיותר מ- 90%
מקרב הזוגות הנישאים עושה
זאת בהתאם לחוק מוכיחה
דווקא את כוחה של החקיקה
ביצירת הנורמה הרווחת

הסיבה המתקבלת יותר על הדעת לתופעות אלה היא שיום הכיפורים וברית המילה הינם ביטויים יסודיים של זהותנו הקולקטיבית, שההקפדה עליהם דורשת מאמץ ממוקד וחד-פעמי. את דיני הנישואין והגירושין, לעומת זאת, קשה הרבה יותר לקבל, מפני שהם יוצרים הגבלות ומחויבויות שמלוות את האדם במשך שנים רבות. העובדה שיותר מ-

90% מקרב הזוגות הנישאים עושה זאת בהתאם לחוק מוכיחה דווקא את כוחה של החקיקה ביצירת הנורמה הרווחת.

נוסף על זאת, כאמור, מטרת החקיקה היא ציבורית - לשמור על זהותה היהודית של המדינה. לכן **כאשר חקיקה נוגעת במישרין להבטחת עתיד קיומו של העם ולכידותו, אין לנו פריבילגיה לוותר עליה מתוך תקווה שהדברים יסתדרו מאליהם.** הסיכון בכך רב מדי, והנזקים הצפויים בלתי הפיכים.

עם זאת, ודאי שאין להסתפק בשוט החקיקה בלבד. נדרשת, לצידו, מלאכה מאומצת של הסברה וקירוב ערכי המשפחה אל דעת הקהל הכללית. מבחינה זו, החוק הקיים יכול להפוך ממשוכה למקפצה, מפני שהוא מפגיש את בני הזוג עם הרב עורך החופה, שיכול למנף זאת למפגש חיובי ומאיר פנים עם עולם הערכים של המשפחה היהודית.

24 בסוגיה דומה כבר פסק הרב יצחק הרצוג, רבה הראשי הראשון של מדינת ישראל, שאסור לציבור למסד חטא, גם אם כוונתו בכך למנוע חטא גדול יותר. קביעת נורמה פסולה בידי גוף ציבורי חמורה לאין ערוך מחטאם של אנשים פרטיים, אפילו אם הם רבים (שו"ת היכל יצחק אבן העזר א, יט).

15. מדוע הקרן לישראל חדשה מקצה משאבים רבים לשינוי חוק

הנישואין בישראל?²⁵

הקו המנחה את פעילות הקרן הוא יצירת שינוי פנימי במדינת ישראל, אשר יצמצם את זהותה היהודית לטובת הגדרתה כמדינת כל אזרחיה.²⁶ מכיוון שזהות העם עוברת דרך מאפייני המשפחות שמרכיבות אותו, שינוי המאפיינים הללו יביא, חלילה, לשינוי הדרגתי גם בזהות העם והמדינה.

חוק נישואין וגירושין לא לבד בצרה הזאת. בקרן החדשה מסמנים גם את שאר החוקים המעטים שמבטאים את הצביון היהודי של מדינת ישראל. הקרן תומכת בארגונים שנאבקים בשבת הציבורית, בחוק הלאום, בחוק הגירור ובעוד חוקים מסוג זה.

16. אם הגיוני והכרחי כל כך לשמור על חוק הנישואין והגירושין,

מדוע מתנהל ויכוח כה סוער סביבו?

לאורך השנים העניק בית המשפט לזוגות שלא נישאו כהלכה ולידועים בציבור זכויות מפליגות, כמעט כמו לזוג נשוי, ולמרות זאת הוויכוח על צורת הנישואין המוכרת בישראל נמשך במרץ; העובדה הזאת ממחישה יותר מכול שהמאבק כאן אינו על חופש הפרט - שהרי הפרט ממילא מקבל כיום את זכויותיו לפי פסיקות בית המשפט - אלא על זהותו של העם וזהותה של המדינה.

זהו בירור עמוק שעלינו לעבור, כחלק מתהליך שיבת ציון והקמת מסגרת לאומית וממלכתית. בירור

נוקב זה מתפרץ שוב ושוב בחזיתות שונות כמו חוק הלאום, המסתננים, הגירור, השבת הציבורית, הזכות על הארץ, חינוך ותרבות, סוגיית המשפחה ועוד. התרבות המודרנית והפוסט-מודרנית מייצרות אתגרים גדולים בכל הסוגיות האלה, אך דומה כי זירת הבית והמשפחה היא המקום הבסיסי שבו מתרחשת התמודדות זו, וחיזוקה דורש תשומת לב מיוחדת.

יש לציין כי הסערה הציבורית מתלקחת הודות לגופים מבחוץ. גורמים בינלאומיים וקרנות זרות מוסיפים שמן למדורה, מתערבים במתחים בתוכנו והופכים את המאבק לחרף מכפי שהוא אמור להיות. במקום שהדיון יתנהל בין אזרחי המדינה, הוא מושפע בידי בעלי אינטרסים זרים.

פעמים רבות נדרש עם ישראל להתמודד עם גלים סוערים

שקמו עליו ועל מורשתו, וידע להתנער ולחדש את חייו. גם בימינו אנחנו נדרשים להתחדשות כזאת. היא כבר מתרחשת בתחומים רבים, אך חייבת להגיע גם לרובד המהותי של ביסוס זהות העם וייעודו. נושא המשפחה וערכיה, עם החוק המביא אותם לידי ביטוי, צריך לתפוס מקום מרכזי במאמץ זה.

25 'מאבק' הקרן החדשה לישראל' וארגוניה להחלת נישואין אזרחיים, כחלק מהמגמה לשינוי צביונה היהודי של ישראל, בהוצאת חותם.

26 להרחבה: 'נייר עמדה: הקרן לישראל חדשה נגד מדינת ישראל', בהוצאת 'אם תרצו'; בפרסומי 'חותם': 'זהות במשבר' 'למי קראת חשוק', 'מי מושך בחוטים'. עקיבא ביגמן, 'אף אחד לא מדבר על הקרן'; אתר 'מידה', 'אסטרטגיית הדעווה של הקרן החדשה לישראל' ועוד.

— ״ —

**לעיתים קרובות מדי מתקבל
רושם שגוי ומוטה על תמונת
המצב בסוגיה מרכזית זו.
התמודדות רצינית ומתן מענה
לאתגרים הרבים, מחייבים
היכרות עם הנתונים כפי שהם**

לעיתים קרובות מדי מתקבל רושם שגוי ומוטה על תמונת המצב בסוגיה מרכזית זו. התמודדות רצינית ומתן מענה לאתגרים הרבים, מחייבים היכרות עם הנתונים כפי שהם. הכרת הרקע לחקיקה בנושא, תלמד אותנו דבר או שניים על אחריות לאומית ועל הראיה ארוכת הטווח של מובילי החקיקה הזו. תמונת מצב אמינה של דפוסי הנישואין המקובלים בישראל, תאפשר להעריך את עומק הזיקה למסורת ישראל ותוביל להתמודדות נכונה עם המגמות השונות.

נישואי יהודים בישראל -

תמונת מצב עכשווית

סקירת המצב המשפטי

החוק

לפני קום המדינה, בימי המנדט הבריטי ובימי השלטון העות'מאני שקדם לו, הסמכות הבלעדית בענייני נישואין וגירושין, מזונות ואישור צוואות של נתיני האימפריה הייתה נתונה לבתי הדין הדתיים השונים.²⁷ במקרה שהיה מדובר ביהודים, הסמכות הייתה בידי בתי הדין הרבניים.²⁸ לא ניתנה אפשרות לקיים נישואין אזרחיים, שבהם המעמד הפורמלי של הזוג ניתן בידי גורם אזרחי ולא בידי סמכות דתית.

במסגרת ההכנות להקמת המדינה, שלח דוד בן גוריון להסתדרות "אגודת ישראל" את "מכתב הסטטוס קוו",

שנועד לקבוע את היחסים והגבולות בענייני הדת והמדינה. בן גוריון גילה הבנה לדרישותיה של "אגודת ישראל" בתחומים שונים, ביניהם שימור הסמכות הרבנית בתחום האישות. הוא העיד שכל חברי הנהלת הסוכנות היהודית מודעים לרצינות העניין וחשיבותו, והתחייב בשמם כי "מצד כל הגופים שהנהלת הסוכנות מייצגת, ייעשה כל מה שאפשר למען ספק בנדון זה את הצורך העמוק של שלומי הדת, למנוע חלילה את חלוק בית ישראל לשניים".²⁹ עמדה זו משקפת הכרה של רבים ממנהיגיה והוגיה של הציונות, לפיה תנועה לאומית המקיפה את כל עם ישראל יכולה להיבנות רק על שותפות עם שומרי המסורת המתבססת על המורשת המשותפת, גם כשאין זה תואם את השקפתם האישית.³⁰

הנוהג הזה נמשך גם אחרי קום המדינה, אך נדרשו התאמות חוקיות למציאות החדשה,³¹ ולכן בט"ז באלול תשי"ג

— ” —
בן גוריון העיד שכל חברי הנהלת הסוכנות היהודית מודעים לרצינות העניין וחשיבותו, והתחייב בשמם כי "ייעשה כל מה שאפשר למען ספק בנדון זה את הצורך העמוק של שלומי הדת, למנוע חלילה את חלוק בית ישראל לשניים

27 "דבר המלך במועצתו", סעיפים 51, 53. <https://www.nevo.co.il/law/70296#Seif11>. "פקודת הנישואין והגירושין (רישום)", 1919. https://www.nevo.co.il/law_html/law01/317_001.htm#Seif9.
28 ליתר דיוק - בשלהי המנדט הבריטי הוגבלה הסמכות הפורמלית רק ליהודים שנרשמו בפנקס "כנסת ישראל" שהיה גוף וולונטרי שנועד להגדיר את החברים ב"עדה היהודית". מכיוון שלא כל היהודים נרשמו בו, נוצרה בעיה חוקית שהוסרה סופית רק עם חקיקת החוק החדש בשנת תשי"ג, 1953.
29 א' בתמוז תש"ז, 19/6/1947, http://www.zionistarchives.org.il/AttheCZA/DocLib3/S25_1446-1.jpg. המכתב כולל גם אי-הסכמות לחלק מהדרישות של אגודת ישראל, והימנעות מפורשת מלהתחייב לחלק מבקשותיה, לכן אין לראות בהתחייבות זו "מס שפתיים" פוליטי שנועד רק להשיג את תמיכת אגודת ישראל בתוכנית האו"ם.
30 עינת רמון, 'חילוניה בביתך, ממלכתי בצאתך', השילוח כסלו תשע"ז.
31 ראו לעיל הערה 26. עם הקמת המדינה הבעיה התרחבה, כי הארגון "כנסת ישראל" חדל לפעול ואי אפשר היה לצרף אליו רשומים חדשים. כתוצאה מכך לא היה ברור מי הגורם המוסמך לטפל בענייני המעמד האישי של העולים הרבים, כמו גם של צעירים שמלאו להם 18 רק אחרי קום המדינה. לכן היה צורך בהגדרה חדשה של הנכנסים תחת סמכות בתי הדין הרבניים. ראו ח"כ זרח ורהפטיג, דברי הכנסת, הישיבה הרל"ה של הכנסת השנייה, י"ב בסיוון תשי"ג 26/05/1953, עמ' 1408-1409.

(26/08/1953) חוקקה הכנסת את "חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין)". החוק קובע כי "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה, יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין

— ” —
קיבלנו זאת באהבה. לא עשינו בזה טובה לדתיים, אלא עשינו מה שמוטל על מנהיגי העם היהודי

רבניים" וכי "נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה".³² חוק זה, בצירוף "פקודת הנישואין והגירושין (רישום)", משמר את המצב שהתקיים עד להקמת המדינה, וקובע כי בני זוג יהודים יוכרו בידי המדינה כנישואים רק אם הדבר אושר בידי הרבנות הראשית לישראל.

לקבלת החוק קדם ויכוח ציבורי סוער בין מובילי החוק, אנשי "המזרחי" והפועל המזרחי, ובין חוגים ליברליים ומפלגות השמאל. האחרונים טענו כי החוק הדתי אינו מתאים לחברה אזרחית מודרנית

וראו בו כפיייה דתית. עוד טענו כי הוא מפלה את הנשים לרעה. תומכי החוק השיבו כי הוא הערובה היחידה לשמירת צביונה של ישראל כמדינה יהודית ולשמירת אחדות האומה, שכן רק בדרך זו אפשר למנוע עירוב של ממזרים, פסולי חיתון ונישואי תערובת.³³ הם עמדו גם על האחריות כלפי יהודי העולם ועל התוויית הדרך למאבק בהתבוללות. לכן סברו שראוי לקבל את החוק על אף הגבלת החירות שיש בו, כפי שקורה גם בחוקים אחרים.³⁴

מובילי החוק הסכימו להתפשר ולכלול בו צמצום של סמכויות בתי הדין ביחס למה שהיה בימי המנדט, ולכן חלק מענייני הממון הקשורים למעמד האישי ולדיני הירושה הופקעו מסמכותם.³⁵ לדעתם הייתה זו פשרה הכרחית, שאפשרה להשיג את הסכמת הרוב לחלקו העיקרי של החוק.³⁶

בסופו של דבר הבינה הנהגת המדינה שכדי למנוע קרע בעם, יש להשאיר בידי בתי הדין הרבניים את הסמכות בתחום הנישואין והגירושין, כפי שביטא זאת בן גוריון בדיון בממשלה: "מדוע קיבלנו חוק הנישואין והגירושין? האם כי אנחנו חושבים שרק בארמית אפשר לתת גט?! לא! קיבלנו חוק זה כדי לא להביא לקרע בעם ישראל, שיהודי דתי לא יוכל להתחתן עם בת של יהודי לא דתי. קיבלנו זאת באהבה. לא עשינו בזה טובה לדתיים, אלא עשינו מה שמוטל על מנהיגי העם היהודי".³⁷

במהלך השנים הוכנסו בחוקים אלה תיקונים והרחבות, אולם סעיפיהם הבסיסיים נותרו ללא שינוי.³⁸ בהתאם לזאת, כל ענייני הנישואין והגירושין בישראל מסורים לסמכות בתי הדין הרבניים ואין המדינה מפעילה מערכת של רישום נישואין אזרחיים.

32 סעיפים 1 ו-2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג, 1953.
33 גם להוכחת יהדותו של אדם, במקרה הצורך, תעודת נישואין המאשרת כי הוריו נישאו כדת משה וישראל היא הראיה החזקה ביותר, ובהיעדרה גוברים הספקות.

34 על פי דברי הכנסת, ישיבה ש"ד ט"ו באלול תשי"ג, 26/8/1953 קריאה שנייה ושלישית, עמ' 2543 ואילך.
35 "החוק המוצע משנה בסמכות העניינית של בתי הדין הרבניים על ידי שהוא מוציא ענייני אישור צוואות והנהלת הקדשות מתחום הסמכות הייחודית של בתי הדין האלה, ומכניסם לתחום סמכותם רק כשכל בעלי הדין מסכימים לכך". דברי הסבר להצעת חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג, 1953. https://www.nevo.co.il/law_html/Law17/PROP-0163.pdf

36 פ"כ זרח ורהפטיג, דברי הכנסת, הישיבה הר"ה של הכנסת השנייה, י"ב בסיוון תשי"ג, 26/05/1953, עמ' 1410.
37 פשרה נוספת שנכרכה בקבלת חוק זה הייתה ההסכמה לחקיקתו בו ביום של חוק שירות לאומי, הקובע כי כל בת דתייה שקיבלה פטור משירות בצה"ל חייבת לשרת בשירות לאומי. הרב הראשי וגדולי הרבנים התנגדו לחוק בתוקף, וחברי הכנסת מהמפלגות החרדיות הצביעו נגדו.

37 פרוטוקול ישיבת הממשלה ס' /שי"ג, כ"ב בתמוז תשי"ג, 05/07/1953. בזאת ביקש בן גוריון להסביר מדוע תמך בחוק הנישואין והגירושין, אך התנגד לחקיקה דתית דוגמת חוק איסור גידול חזירים בארץ.

38 אתר הכנסת, מאגר החקיקה הלאומי, חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, היסטוריית חקיקה. מרבית התיקונים עוסקים בהגדרת סמכויות בית הדין מבחינה בינלאומית ובדרך התנהלותו במקרים שבהם מעורבים יהודים אזרחי חוץ. עוד נוספו ל"פקודת הנישואין והגירושין" הרשות להירשם לנישואין בכל רבנות שהזוג בחר ולא דווקא בעיר שבה הוא מתגורר, וכן דרך הרישום המוכרת לחסרי דת – חוק "ברית הזוגיות לחסרי דת".

פסיקת בתי הדין הרבניים בנוגע לנישואין אזרחיים

נישואין אזרחיים הינם נישואין שתוקפם ניתן בידי גורם פקידותי רשמי שאינו כפוף לסמכות דתית, כגון נציג הממשלה או הרשות המקומית.³⁹ נישואין כאלה קיימים בכל הדמוקרטיות המערביות,⁴⁰ אולם את הקריטריונים לאישורם ואת צורתם המדויקת קובעת כל מדינה בנפרד, ולעיתים ההבדלים בהגדרות הנישואין בין המדינות משמעותיים למדי.⁴¹ בצורת נישואין זו הרישום אצל הפקיד הממונה הוא שנותן תוקף לנישואין,⁴² בניגוד לנישואין כהלכה שבהם נדרש מעשה קניין בפני עדים ואילו לרישום כשלעצמו יש ערך תיעודי בלבד. מדינת ישראל אינה מאפשרת נישואין אזרחיים בתחומה, אולם בהתאם לפסיקות בתי המשפט⁴³ היא מכירה בנישואין כאלה שנערכו בחוץ לארץ והוכרו בידי המדינה שבה הם נעשו.

במקרה שבני זוג שנישאו בדרך זו מבקשים להתגרש, מתעוררת השאלה אם נחוץ גט כדי להתיר את הנישואין. הפסיקה המקובלת בבתי הדין הרבניים היא לא להכיר בנישואין אזרחיים, ועל-כן לכאורה אפשר היה להתירם בלא גט; אולם מכיוון שלא כל המקרים זהים,⁴⁴ ומכיוון שיש פוסקים שלדעתם החיים המשותפים מחשיבים את בני הזוג כנשואים לפי ההלכה, נדרש גט מלכתחילה כדי להסיר כל ספק. בשעת הדחק, כגון במקרה של חשש לעיגון האישה, אין מחייבים גט.⁴⁵

בעקבות תקדים משפטי, נקבע בשנת תשס"ז (2006) שגם כשאין צורך במתן גט, בית הדין הרבני הוא הערכאה המוסמכת להתיר נישואין אזרחיים בין יהודים באופן המתאים לתנאי המקרה - אם במתן גט ואם על ידי פסיקה.⁴⁶

ברית הזוגיות

בעקבות העלייה הגדולה ממדינות חבר העמים (ברית המועצות לשעבר) בשנות ה-90, גדל מאוד מספרם של אזרחי המדינה שעלו במסגרת חוק השבות אך אינם יהודים, או שיש ספק בדבר יהדותם ובשל כך הם מוגדרים "חסרי דת". מכיוון שמדינת ישראל מכירה בנישואין שנערכו בתחומה רק אם הם נישואין דתיים, נוצר מצב שבו למאות אלפים מאזרחי המדינה שהם חסרי דת אין דרך להינשא בה.

עבור אזרחים אלה נחקק בחודש אדר תש"ע (מרץ 2010) חוק "ברית הזוגיות לחסרי דת",⁴⁷ המבוסס על הסכמה שהושגה שלוש שנים לפני כן בין הרב הראשי שלמה עמאר לשר המשפטים פרופסור דניאל פרידמן. על פי החוק **יכולים בני זוג שהוברר בבית-דין כי שניהם חסרי דת לקיים ביניהם "ברית זוגיות" רשמית שתוכר בידי המדינה לכל דבר ועניין.**

39 לעיתים משמש מושג זה גם ככינוי לכלל סוגי הטקסים שאינם מוכרים בידי הרבנות ("נישואין אלטרנטיביים"), לאו דווקא הרשמיים.

40 אבישלום וסטרייך ופנחס שיפמן, מסגרת אזרחית לנישואין וגירושין בישראל (רות גבזון, עורכת), עמ' 34-35.
41 אתר ערן עזרא, משרד עו"ד. לסקירה מפורטת בנושא: שירי בן-ארי ספקטור, "הסדרי נישואין והסדרים חלופיים למיסוד זוגיות - סקירה משווה", מרכז המחקר והמידע של הכנסת, תשע"ה 2015, עמ' 7-20.

42 הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה, אבן העזר חלק א, סימן עד.
43 ראו להלן.

44 ראו למשל הפסיקה ונימוקיה בתיק 1236611/1, בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה.

45 הרב שלמה דיכובסקי, תחומין ב, עמ' 252. לסקירת הדעות השונות ראו הרב אליקים ג' אלינסון, נישואין שלא כדת משה וישראל, עמ' 129 ואילך, שם עמ' 179 ואילך.

46 בג"ץ 2232-03 מיום 21/11/2006 ("הלכת בני נח").

47 לקריאת לשון החוק: https://www.nevo.co.il/law/html/law01/500_297.htm.

פסיקות בתי המשפט והשלכותיהן

לאורך השנים נמנע בית המשפט מלקבל עתירות שמשמעותן המעשית היא עקיפת החוק ופתיחת אפשרות של קיום נישואין אזרחיים בארץ. עם זאת, על ידי היצמדות ללשון החוק וניצול מצבים שאין להם מענה ברור בחוק, הביא בית המשפט העליון להכרה מסוימת בנישואין כאלה. עם השנים התרחבה הכרה זו.

לשון החוק מתייחסת רק לנישואין הנערכים בתחומי המדינה: "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל (...)" והיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים.⁴⁸ בית המשפט נאחז בניסוח זה, וקבע כי נישואין בין יהודים

שנערכו והוכרו בחוץ לארץ אינם כבולים לתנאי זה, והם יהיו מוכרים בארץ לצורך רישום והכרה בזכויות ממוניות ובחובת מזונות, גם אם לא נעשו לפי דין תורה.⁴⁹ בפסק דין מאוחר יותר, הורה בית המשפט למשרד הפנים לרשום במרשם האוכלוסין יהודי ונוצרית שנישאו בנישואין אזרחיים בחוץ לארץ, אף שנישואין כאלה אינם אפשריים בארץ.⁵⁰ פסק דין זה מכיל כמה קביעות מנוגדות: מחד גיסא, הוא מחייב את המדינה לרשום את בני הזוג כנשואים וכך ייכתב בתעודות הזהות שלהם. מאידך גיסא, פסק הדין קובע כי רישום זה נעשה למטרות סטטיסטיות בלבד ואין הוא משמש ראיה לתקפותם המהותית של הנישואין, לכן אין הרישום סותר את חוקי הנישואין והגירושין. למרות

זאת הוא מחייב את פקיד הרישום לרשום את הפרטים שהנרשם מודיע, גם אם יש ספק לגבי נכונותם.⁵¹ בהשפעת פסק דין זה נקבע בחוק שהרישום במרשם האוכלוסין ובתעודת הזהות אינו משמש ראיה לנכונותו בכל הקשור לרישום הלאום, הדת, המעמד האישי ושם בן-הזוג.⁵² לפיכך יכולים להיות בני זוג רשומים כנשואים אף שמבחינת הסטטוס המשפטי הם אינם נשואים. בפועל, הרישום בתעודת הזהות ובמרשם האוכלוסין התקבל כמידע רשמי, זמין ואמין המקנה זכויות וחובות, עד שיש המזהים בפסק דין זה מגמה מכוונת לעקוף את החוק ולייצר נורמות אלטרנטיביות הנוגדות אותו.⁵³ מגמתיות זו בולטת עוד יותר בשימוש שנעשה בפסק דין זה בפסיקות מאוחרות יותר, שהרחיבו וביססו את הזכויות והחובות הנובעות מההגדרות שברישום, ויצרו הפרדה ביניהן ובין הסטטוס החוקי המהותי של הזוג.⁵⁴

ברוח זו הרחיב בית המשפט את ההכרה בנישואין אזרחיים של אזרחי ישראל הנערכים בחוץ לארץ. הוא אף הקנה זכויות הנובעות מקשר נישואין לבני זוג שהסדירו נישואין אזרחיים במדינה זרה באמצעות הדואר, מבלי לצאת מן הארץ ("נישואי פרגוואי").⁵⁵ קיומה בפועל של מערכת זכויות וחובות הדדיות כה רחבה בין בני הזוג יצרה פתח לחפצים בנישואין אזרחיים לקיים אותם במדינה אחרת ולזכות בהכרה משמעותית בתחומים רבים, כמעט כמו זוג נשוי. עם זאת, יצוין כי בית המשפט קבע כי הסמכות לפרק נישואין כאלה מסורה לבית הדין הרבני, וכך השאיר בידי בית הדין את הקביעה האחרונה בדבר המעמד האישי של בני הזוג.⁵⁶

48 חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג, 1953, סעיף 1.

49 ע"א 191/51 סקורניק נ. סקורניק, פ"ד ח 141.

50 בג"ץ 80/63 פונק שלזינגר נ. שר הפנים פ"ד יז 225.

51 איתן לבונטין, "מגדל פורח באוויר: הלכת פונק-שלזינגר ודיני מרשם האוכלוסין", משפט וממשל יא (תשס"ח), עמ' 125.

52 סעיף 3א' לחוק מרשם האוכלוסין. איתן לבונטין, שם עמ' 139.

53 לבונטין, שם עמ' 128 ועוד. שיפמן ווסטרך, מסגרת אזרחית לנישואין וגירושין בישראל, עמ' 23-24.

54 שיפמן ווסטרך, שם עמ' 23-24 והערות 31-34.

55 רע"א 99/8256 פלונית נ' פלוני, פ"ד נח(2) 213.

56 בג"ץ 2232-03 מיום 21/11/2006 ("הלכת בני נח").

יש המזהים בפסק דין זה מגמה מכוונת לעקוף את החוק, ולייצר נורמות אלטרנטיביות הנוגדות אותו

”
**במצב המשפטי הקיים
כיום, כמעט אין הבדל
בין נישואין כהלכה
לשאר סוגי הזוגיות
לעניין הזכויות
והחובות שנובעות
מהקשר הזוגי**

גם בני זוג החיים יחד ללא כל הסכם פורמלי ("ידועים בציבור") זוכים בחקיקה ובפסיקות שונות, לזכויות רבות שדומות מאוד לזכויות של זוג נשוי, אף מעבר למקובל בארצות מערביות שונות. היעדר הגדרה ברורה למעמד זה יוצר לעיתים מצבים אבסורדיים, שבהם זוג שבחר בדרך זו כדי לא להיות כבול בחובות הדדיות - מוצא את עצמו משועבד להן על פי פסיקת בית משפט.⁵⁷ **מציאות בלתי מוגדרת זו יוצרת בעיות גם בתחומי נאמנות בני הזוג, ואף תופעה של ביגמיה בפועל, שכן יש פסיקות שהעניקו מעמד של ידועה בציבור גם לאישה הנשואה לאחר.**⁵⁸

סיכום

במצב המשפטי הקיים כיום, כמעט אין הבדל בין נישואין כהלכה לשאר סוגי הזוגיות לעניין הזכויות והחובות שנובעות מהקשר הזוגי. הוכחת הזוגיות כקבילה הינה מורכבת יותר במקרים שלא נעשה רישום נישואין ברבנות. בעת פירוק הזוגיות, בית הדין הרבני הוא המוסמך לקבוע את תקפותו ואת האופן שבו יש לבצעו.

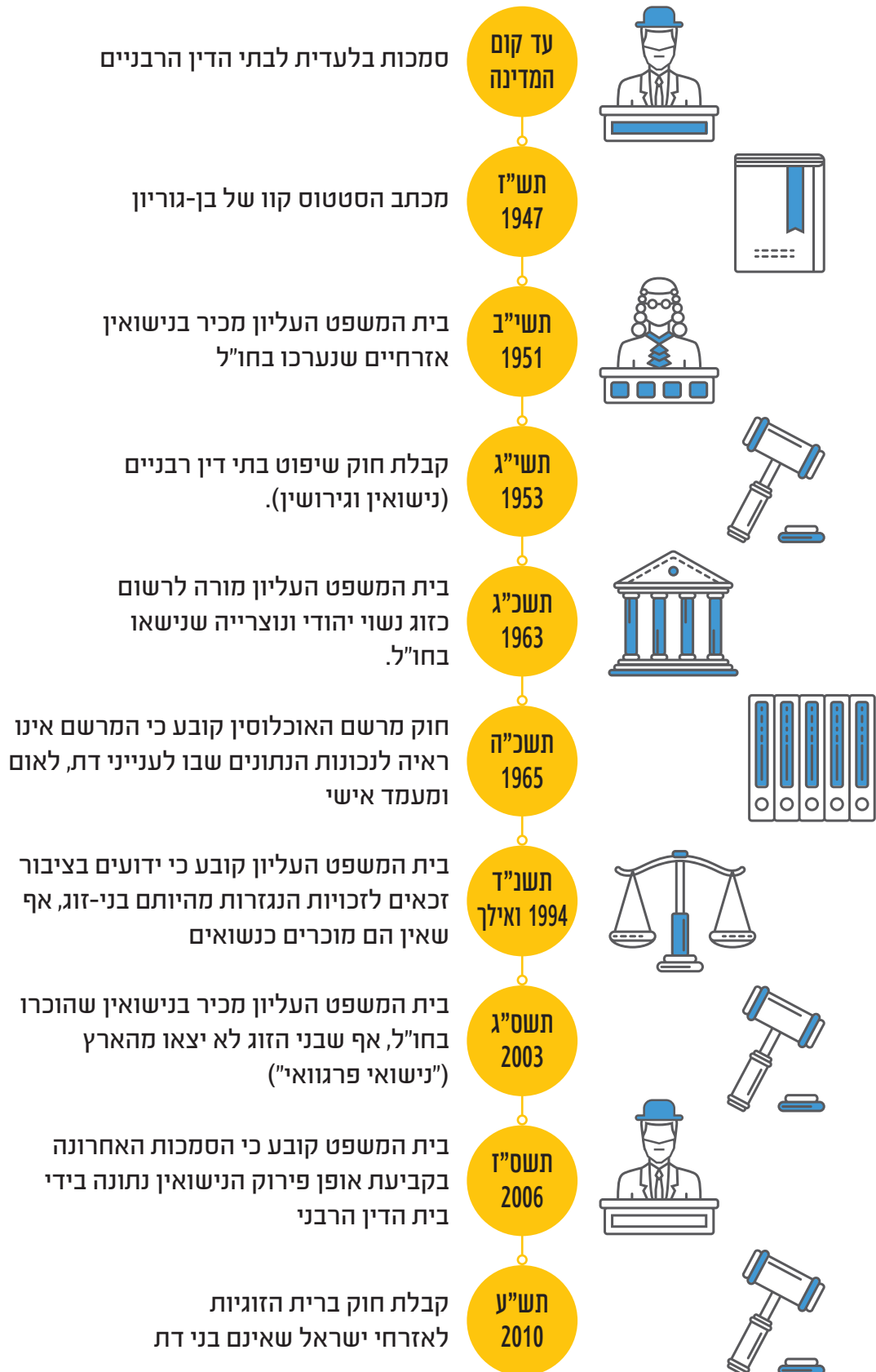
57 שיפמן ווסטרייך, שם עמ' 25-28. שוקי פרידמן, 'שחיקתו של הסטטוס קוו ביחסי דת ומדינה', המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 62 - 63. 'הכרת ידועים בציבור בפסיקה', אתר משרד עו"ד מיכאל חוואי.
58 להרחבה ראו ד"ר מנשה שאווה, "היחס בין מוסד 'הידועה בציבור' לבין מוסד המשפחה", משפחות בית ישראל - ספר הכינוס למחשבת היהדות - שנה י"ח, משרד החינוך והתרבות/האגף לתרבות תורנית, עמ' 291 ואילך ובפרט עמ' 341-346.

צורות זוגיות בישראל ומעמדן

הערות	מצב משפטי	מעמד חוקי	מעמד הלכתי	צורת הזוגיות
בעניינים שמחוץ לעצם התרת הקשר, יש סמכות גם לבתי המשפט	תואם למצב ההלכתי והחוקי 	מוכרים כנשואים רק אם נרשמו ברבנות 	זוג נשוי, התרת הקשר מחייבת גט בבית דין רבני 	נישואין על פי ההלכה היהודית
התרת הקשר בבית דין רבני נועדה למנוע תקלות הלכתיות עתידיות. אופן ההתרה נקבע בידי בית הדין לפי נתוני המקרה	זכויות וחובות כמעט כשל זוג נשוי. התרת הקשר - באמצעות בית דין רבני 	אינם מוכרים כנשואים אלא אם נישאו במדינה שהכירה בכך 	בדרך כלל, לפי רוב הפוסקים, אינם נחשבים לנשואים. להתרת הקשר מחייבים גט לחומרה 	נישואין אזרחיים
	זכויות וחובות כמעט כשל זוג נשוי. 	אינם מוכרים כזוג נשוי 	אינם נחשבים לזוג נשוי 	ידועים בציבור
	תואם למצב החוקי 	מוכרים כזוג לכל דבר ועניין 	לא רלוונטי (ההלכה אינה מחייבת בני זוג שאינם יהודים)	ברית הזוגיות בין אזרחים שמוגדרים כבני בלי דת

ציוני דרך חוקיים ומשפטיים

סקירה סטטיסטית

כמה יהודים אזרחי ישראל נישאים על פי ההלכה, וכמה בדרכים אחרות? נסקור את המצב על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומחקרים בנושא.

מכיוון שצורת הנישואין היחידה ליהודים המוכרת בישראל היא נישואין כהלכה באמצעות הרבנות, רק עליהם יש מידע מדויק המאפשר מעקב אחר כמותם השנתית, התפלגותם לפי מקומות ונתונים סטטיסטיים נוספים.

הסיבה לכך היא שבדרך כלל ישראלים הנישאים בחוץ לארץ אינם ממהרים לדווח על כך בזמן אמת⁵⁹ ולעיתים אינם מדווחים כלל,⁶⁰ בין אם נעשו הנישואין כדת משה וישראל ובין אם בדרך אחרת. לכן **אין דרך לדעת בזמן אמת את היקפם המדויק של נישואי ישראלים בחוץ לארץ, ולא את התפלגותם לפי צורת הנישואין**. כך גם בנוגע לטקסי נישואין הנערכים בישראל מחוץ לחוק ואינם מדווחים. הערכת ההיקפים של נישואין אלה מסתמכת על נתונים חלקיים ועל אומדנות שונים שננקטו במחקרים.

הסקירה מתייחסת לנישואי יהודים אזרחי ישראל שאין להם מניעה הלכתית להינשא באמצעות הרבנות. נישואין האסורים על פי ההלכה, כגון כהן וגרושה, פסולי חיתון ונישואי תערובת, אינם יכולים להיערך דרך הרבנות ועל-כן אינם רלוונטיים לסקירה זו.

קבוצת הרוב - נישואין ברבנות

רובם המוחלט של הזוגות הנישאים מקרב היהודים אזרחי ישראל, כ-92%⁶¹, הולך בדרך המלך של רישום ברבנות ונישואין כדת משה וישראל. העשור האחרון מתאפיין בתנודתיות חדה במיוחד של כמות הנישואין בין שנה לשנה, אולם כמות הנישואין השנתית גדולה מבעבר.⁶² מאידך גיסא, מסתמנת מגמה של ירידה בכמות הנישואין יחסית לגידול האוכלוסייה - מ-6.7 מקרים לאלף תושבים בשנת 1985 ל-5.2 מקרים לאלף בשנת 2018.⁶³

— ” —
רובם המוחלט של הזוגות הנישאים מקרב היהודים אזרחי ישראל, כ-92%, הולך בדרך המלך של רישום ברבנות ונישואין כדת משה וישראל

שלושה ערוצים חלופיים לנישואין ברבנות עשויים להסביר מגמה זו:

1. נישואי ישראלים בחו"ל, רובם במסגרת אזרחית.
2. טקסים אלטרנטיביים הנערכים בארץ, ללא רישום ברבנות.
3. התרחבות התופעה של מגורים משותפים ללא חתונה ו"ידועים בציבור".

59 שלמה נהיר, **זמן הדיווח על נישואין של יהודים שנישאו בחו"ל**, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף הדמוגרפיה והמפקד, התשע"א, 2011. לפי מחקר זה, הסיבות המרכזיות לדחיית הדיווח הן מגורים בחו"ל, היותו של אחד מבני הזוג תושב חוץ והשתייכות הזוג לקהילה דתית חזקה.

60 זאת למרות חובת הדיווח הקבועה בחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965.
61 יפורט בהמשך.

62 למ"ס, תנועה טבעית – שנתון סטטיסטי לישראל 2018 – מס' 69. לוח נישאים לפי דת 1955 – 2017.

63 למ"ס, לקט נתונים לקראת ט"ו באב תש"ף, 03/08/2020.

נישואין בשני הערוצים הראשוניים אינם מתרחשים בהיקפים גדולים, אך יש מגמה מסוימת של עלייה בשכיחותם. הערוץ השלישי, חיים משותפים ללא נישואין, הוא המשמעותי ביותר מבחינה כמותית. צורת חיים זוגית זו מושפעת מהלכי רוח המאפיינים את מדינות המערב, הגם שבישראל התופעה מצומצמת באופן ניכר.⁶⁴

להלן נפרט מעט יותר על כל אחד מהערוצים הללו.

נישואין בחוץ לארץ

כאמור לעיל, קשה לדעת במדויק כמה יהודים תושבי ישראל נישאים בחוץ לארץ בכל שנה, בשל הפער בין מועד הנישואין למועד הדיווח לרשויות. לפי הערכת הלמ"ס, שלישי מהמדווחים בכל שנה אכן נישאו באותה שנה, שלישי בשנה שלפניה ושלישי בשנים שלפני כן.⁶⁵

יש גורמים נוספים שמקשים על דיוק בנתונים אלה:

1. ברוב מקרי הנישואין בחוץ לארץ רק אחד מבני הזוג הינו תושב ישראל,⁶⁶ ולא ידוע כמה מבני הזוג שאינם תושבי ישראל הינם יהודים. בדברינו נתייחס רק למקרים שבהם ידוע בוודאות ששני בני הזוג יהודים.

”
מסתמן כי שיעור הנישואין האזרחיים בחו"ל נע בין 3% ל-3.8% מכלל נישואי היהודים תושבי ישראל בכל שנה. זהו נתון שאסור להתעלם ממנו, אך עדיין אין זו תופעה סוחפת

2. לא ידוע כמה מתוך מקרי הנישואין נעשו על פי ההלכה וכמה בדרך של נישואין אזרחיים. אנו נסתמך על האומדן שכ- 74% מתוכם הם נישואין אזרחיים והשאר כדת משה וישראל.⁶⁷

3. לפי הערכת הלמ"ס, לאור בדיקות שנעשו במהלך השנים, כ-10% מהנישאים בחוץ לארץ עושים זאת בזמן שמרכז חייהם נמצא שם למשך שנה או יותר,⁶⁸ כך שלא כל נישואי חוץ לארץ מייצגים מקרים של נסיעה במיוחד לשם כך.

4. אחוז מסוים מקרב הנישאים בחוץ לארץ מורכב מפסולי חיתון שמנועים ממילא מלהינשא דרך הרבנות. בהיעדר מידע מדויק ובהנחה שמדובר בשיעור זעום, התעלמנו מקיומו של נתון זה.

במגבלות אלה ולפי בחינת נתוני השנים 2014-2017,⁶⁹ שבהן הייתה עלייה משמעותית במספר נישואי חוץ לארץ שדווחו, מסתמן כי שיעור הנישואין האזרחיים בחוץ לארץ נע בין 3% ל- 3.8% מכלל נישואי היהודים תושבי ישראל בכל שנה. זהו נתון שאסור להתעלם ממנו, אך עדיין אין זו תופעה סוחפת כפי שגורמים בעלי עניין מרבים לטעון.

Netanel Fisher, "Fragmentary Theory of Secularization and Religionization — Changes in the Family Structure as a Case Study", *Politics and Religion*, 10 (2017), pp. 371-372
65 למ"ס - לקט נתונים לקראת ט"ו באב תשע"ט, 14/08/2019. וכן בפרסומי שנים קודמות.
66 שם. בין השנים 2013-2017 היה שיעור המקרים הללו בין 57% ל-60%.
67 פישר, שם, עמ' 376.
68 למ"ס - לקט נתונים לקראת ט"ו באב תשע"ט, 14/08/2019. וכן בפרסומי שנים קודמות.
69 ראו טבלה בהמשך.

בחינה נוספת תגלה שהתפתחות התופעה אינה מאפיינת את מרבית המגזרים בחברה. לפי נתוני הלמ"ס, בין הנישאים בחוץ לארץ יש אחוז גבוה של יוצאי ברית המועצות לשעבר שעלו אחרי שנת 1990.⁷⁰

מחקרים מצביעים על שנות התשעים של המאה העשרים כעל התקופה שבה התרחבה תופעת הנישואין בחוץ לארץ בתור דרך לעקוף את החוק הישראלי.⁷¹ מסתבר שהדבר מושפע מאוד מהעלייה ההמונית מברית המועצות לשעבר, שהתרחשה באותה תקופה. נוסף על אופייה החילוני של עלייה זו, הגיעו במסגרתה רבים שמתקשים להוכיח את יהדותם או זכאי חוק השבות שאינם יהודים.

אולם גם בין המקרים שבהם שני בני הזוג יהודים, בולט שיעורם הגבוה של העולים מברית המועצות לשעבר בשנים האמורות; בשנת 2016 הם היו 88% מתוך המקרים המדווחים של נישואי חו"ל שבהם שני בני הזוג יהודים.⁷² בשנת 2017 עמד שיעורם על 70%.⁷³ מרבית המקרים האחרים מאופיינים בהשתייכות למגזר החילוני, במוצאם האשכנזי של בני הזוג ובמעמד סוציו-אקונומי גבוה.⁷⁴

מקרי נישואין שבהם שני הזוג הם יהודים אזרחי ישראל

שנה	סך הכול	נישואין בארץ, דרך הרבנות	נישואי חו"ל	אחוז הנישואין כדת משה וישראל - אומדן
2012	39,334	37,751 ⁷⁵	1,583	97
2013	40,992	39,446 ⁷⁶	1,546	97.2
2014	38,638	39,600 ⁷⁷	1,738	96.6
2015	40,852	39,111 ⁷⁸	1,741	96.8
2016	40,121	38,295 ⁷⁹	1,826	96.6
2017	37,745	35,810 ⁸⁰	1,935	96.2
2018	36,462	34,473 ⁸¹	1,989	96

70 בשנים 2013-2015 נע שיעורם בין 46% ל- 51% מכלל הזוגות תושבי ישראל שנישאו בחו"ל, יהודים ושייכים ליהודים. למ"ס - לקט נתונים לקראת ט"ו באב תשע"ה, וכן בשנים תשע"ו, תשע"ז.

71 פישר, שם עמ' 375. בין 1990 ל-2000 זינק שיעור הנישאים בחו"ל פי 12. אומנם, ברוב המקרים לפחות אחד מבני הזוג לא היה יהודי או שהיה ספק לגבי יהדותו.

72 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ח, 25/07/2018.

73 למ"ס - לקט נתונים לקראת ט"ו באב תשע"ט, 14/08/2019.

74 פישר, שם עמ' 376.

75 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ד, 10/08/2014.

76 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ה, 29/07/2015.

77 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ו, 17/08/2016.

78 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ז, 06/08/2017.

79 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תשע"ח, 25/07/2018.

80 למ"ס - לקט נתונים לקראת ט"ו באב תשע"ט, 14/08/2019.

81 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב, תש"ף, 03.08.2020.

לצד הנתונים הללו, לא נוכל להימנע מלהציג את נתוני נישואי התערובת המתקבלים מעיון בפרסומים אלה של הלמ"ס. נתונים מדאיגים שחומרתם גדולה מאוד.

נישואי חו"ל שבהם רק אחד מבני הזוג יהודי בוודאות⁸²

שנה	סה"כ	אחד מבני הזוג יהודי והשני אינו יהודי	אחד מבני הזוג גוי והשני לא ידוע (=אינו תושב ישראל)	אחד מבני הזוג יהודי והשני לא ידוע (=אינו תושב ישראל)
2012	7,440	1,564	1,325	4,551
2013	6,923	1,546	1,231	4,146
2014	6,496	1,522	1,263	3,711
2015	7,003	1,539	1,438	4,026
2016	6,680	1,441	1,521	3,718
2017	5,830	2,696	851	2,283
2018	5,985	2,497	991	2,497

טקסים אלטרנטיביים

בכל שנה יש זוגות הנישאים בארץ בטקסים אלטרנטיביים לדרך הקבועה בחוק. מכיוון שמדובר במסלולים לא רשמיים, אין רישום מדויק של היקף התופעה, והמספרים דלהלן מסתמכים על אומדנות שונים. עוד ייתכן שחלק מהזוגות שנישאו בדרכים אלה נישאו גם בנישואי חוץ לארץ או ברבנות כדי לזכות בהכרת משרד הפנים, והם כלולים גם בסטטיסטיקה הרלוונטית.

הטקסים האלטרנטיביים הנפוצים הם:

נישואין על פי ההלכה באמצעות רב אורתודוקסי מבלי להירשם ברבנות ומבלי לדווח לה (ידוע לפחות על 14 רבנים שעורכים טקסים כאלה).⁸³

חתונות רפורמיות וקונסרבטיביות.

חתונות חילוניות באמצעות ארגונים שונים או מנחים פרטיים.

כמות הטקסים הללו עלתה ב-8% בין 2016 ל-2017, אין זו פרספקטיבה המאפשרת לאפיין מגמה מובהקת, אך ייתכן שקיומם תורם לירידה מסויימת באחוז הנישאים ברבנות. בשנת 2017 נישאו בדרכים הללו לפחות 1,338 זוגות יהודים שיכלו להינשא דרך הרבנות אך סירבו לעשות זאת, מתוך 2,434 בסה"כ.⁸⁴ יש להניח שהיו עוד זוגות כאלה אשר לא דווחו. מנגד, כאמור, מסתבר שחלק מהזוגות שנימנו ביצעו הליך מקביל באחד הערוצים שיאפשרו להם רישום וקבלת זכויות, או שנרשמו כידועים בציבור, ועל כן הם כבר כלולים בסטטיסטיקה העוסקת בכך.

82 על פי נתוני למ"ס שצוינו בהערות לטבלה הקודמת.

83 על התנהלות זו נקבע בחוק עונש של שנתיים מאסר, לפי סעיף 7 לפקודת הנישואין והגירושין (רישום). <https://www.thewhistle.co.il/feed/80xr5QmyDq>

84 יותם ברום, "טקסי נישואין יהודיים בישראל מחוץ לרבנות הראשית", ארגון "פנים", עמ' 13.

ידועים בציבור

ידועים בציבור הם בני זוג שהחליטו לחיות חיים משותפים ללא נישואין רשמיים. מעבר לכמות הנרשמים באופן רשמי כידועים בציבור,⁸⁵ מתרחבת התופעה של מגורים משותפים וניהול משק בית משותף, וכפי שציינו לעיל

— ” —
מעבר לנרשמים באופן רשמי כידועים בציבור, מתרחבת התופעה של מגורים משותפים וניהול משק בית משותף. בין 2000 ל-2010 עלתה שכיחות התופעה פי שניים

לפי פסיקות בית המשפט לעיתים נחשבים אף הם בגדר ידועים בציבור, ושיעורם מקרב כלל הזוגות בישראל מוערך בכ-6.6%.⁸⁶ לפחות חלקם אינם יכולים להינשא על פי ההלכה, אך מכל מקום לאורך השנים מסתמנת עלייה הדרגתית בשכיחותה של התופעה; בשנים 2000-2010 עלתה השכיחות ביותר מפי שניים והגיעה ל-5%, בשנים 2011-2018 נמשכה מגמת העלייה, אך היא התמתנה מאד.⁸⁷ אולם בניגוד למדינות המערב, שבהן נתפסת אפשרות זו כצורת חיים קבועה לזמן רב, בקרב הציבור החילוני בישראל היא משמשת בדרך כלל תקופת מעבר זמנית עד למיסוד הקשר בצורת נישואין. התופעה נפוצה למדי גם בקרב אוכלוסייה מבוגרת, במקרים של זוגיות שנייה אחרי התאלמנות או גירושין.⁸⁸

ברית הזוגיות

כאמור לעיל, חוק ברית הזוגיות נועד לאפשר לחסרי דת להינשא בישראל, בתנאי ששניהם מוכרים כחסרי דת. מאז כניסתו של החוק לתוקף, בשנת תש"ע, 2010 עד ל-30.07.2018, נרשמו במסגרת זו 129 זוגות בלבד.⁸⁹

סיכום

כדי להעריך את שיעור מקרי הנישואין שלא כהלכה בישראל, עלינו לצרף את נתוני הנישואין בחו"ל, עם הנתונים על היקף הנישואין בטקסים אלטרנטיביים.

בהערכה זהירה, ניתן לומר כי כ-92% מקרב הזוגות הנישאים בישראל היכולים להינשא בארץ על פי ההלכה - אכן עושים זאת באמצעות הרבנות הראשית.⁹⁰ ללא ספק מדובר באחוז גבוה מאוד, המעיד על זיקה עמוקה ומושרשת של אזרחי ישראל לזהותם היהודית ולמורשת הלאומית, כמו גם על הצלחתו של חוק הנישואין והגירושין לשמור על הדומיננטיות של דפוס הנישואין ההלכתי. זהו נתון מעודד במיוחד לנוכח התהליכים המואצים של פירוק המשפחה במדינות המערב.

עם זאת, ראוי להדגיש שנתון זה עוסק בכלל הציבור. ככל שנתמקד בציבור החילוני, ובפרט בציבור עולי ברית המועצות לשעבר, נמצא כי שיעור הנישואין האזרחיים גבוה יותר.

על אף המורכבות הרבה שהביאו רוחות הזמן, נותר מעמדה של המשפחה בישראל איתן ויציב בהשוואה למדינות העולם. אולם הנתונים מראים כי אין הדבר מובן מאליו, וכי יש להשקיע משאבים ומאמץ בחיזוק מעמד המשפחה וביסוסו.

85 לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי, בין השנים 2015-2017 הוכרו 5,821 זוגות כידועים בציבור. ברומ, שם עמ' 8.

86 למ"ס - לקט נתונים לרגל ט"ו באב תש"ף, 03.08.2020.

87 פישר, שם עמ' 379 למ"ס שם.

88 פישר, שם עמ' 380.

89 נתונים סטטיסטיים על פעילות יחידת מרשם ברית הזוגיות למ"ס.

90 פישר, שם עמ' 378.

בהוצאת חותם - יהדות על סדר היום (ע"ר)

ת.ד. 11 ניצן מיקוד: 7928700

טל': 0733904102

דוא"ל: office@chotam.org.il

אתר: www.chotam.org.il

